

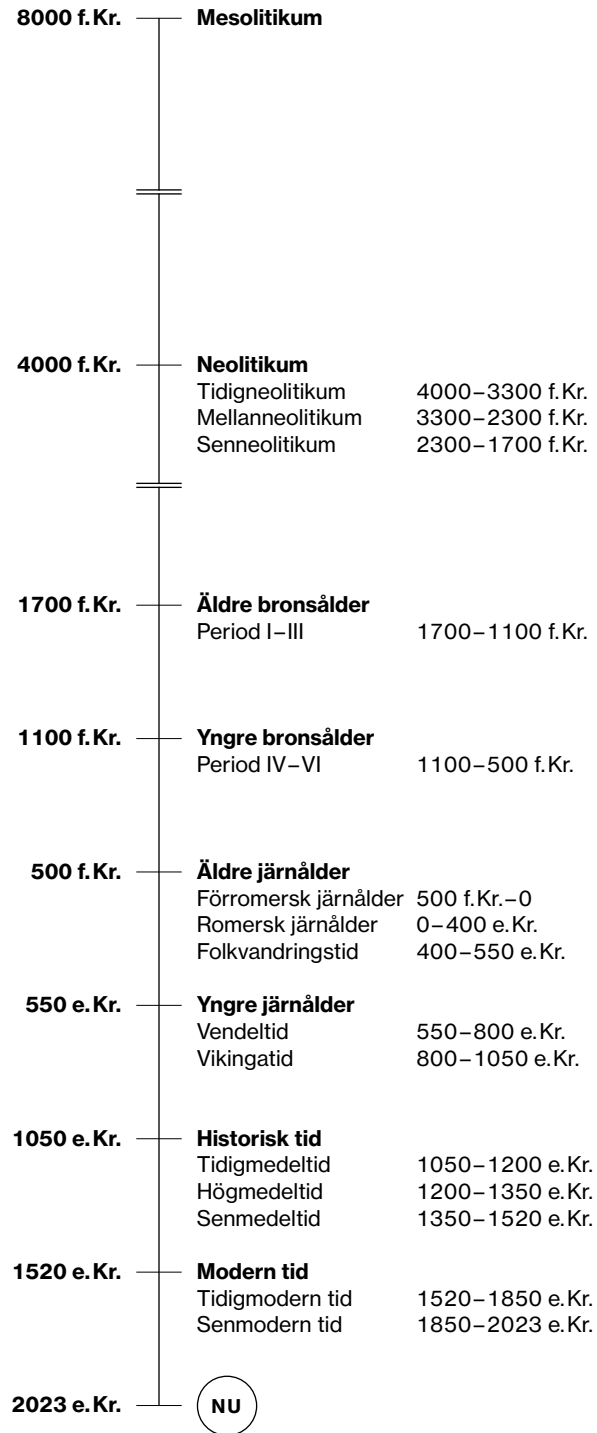
Sandviksvägen i Enhörna

Arkeologisk utredning etapp 2

Vinberga 2:6, Björnfoten 1:54 m.fl.
Ytterenhörna socken
Södertälje kommun
Stockholms län
Södermanland

LISA HARTZELL

ARKEOLOGISK
PERIODINDELNING
FRÅN
STENÅLDER
TILL
NUTID

Sandviksvägen i Enhörna

Arkeologisk utredning etapp 2

Vinberga 2:6, Björnfoten 1:54 m.fl.
Ytterenhörna socken
Södertälje kommun
Stockholms län
Södermanland

LISA HARTZELL

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÅRD
PILGATAN 8 D
721 30 VÄSTERÅS

Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

WWW.KMMD.SE

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2023

Samtliga foton av Lisa Hartzell där inget annat anges.

OMSLAG
Vyer från objekt 8 och 13.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 5104683.

ISBN 978-91-8041-183-7

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning.	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Natur och topografi.	6
Fornlämningsmiljö	7
Tidigare undersökningar	9
Syfte	9
Metod och genomförande	10
Utredningsresultat	11
Kartstudier	12
Utredningsobjekt	13
<i>Objekt 8</i>	13
<i>Objekt 9</i>	15
<i>Objekt 10.</i>	16
<i>Objekt 12.</i>	19
<i>Objekt 13.</i>	20
<i>Objekt 14.</i>	23
<i>Objekt 15.</i>	25
<i>Objekt 16.</i>	27
<i>Objekt 18.</i>	28
<i>Objekt 24.</i>	30
<i>Objekt 25.</i>	32
<i>Möjlig stensättning L2022:870</i>	33
<i>Lägenhetsbebyggelse L2022:824</i>	36
<i>Rävlöts prästgård</i>	38
<i>Gården Björnfoten</i>	42
Utvärdering.	44
Referenser	45
Kart- och arkivmaterial	45
Litteratur.	45
Tekniska och administrativa uppgifter	46
Bilagor	47
Bilaga 1. Schakttabell	47
Bilaga 2. Anläggningstabell	49
Bilaga 3. Ruttabell.	50

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) genomförde i april–maj 2023 en arkeologisk utredning etapp 2 i Sandviken, Södertälje kommun, Stockholms län. Utredningen omfattade objekt inom planområdet som inte kunde bedömas säkert vid tidigare arkeologiska utredningar etapp 1 (Hermodsson 2013, Sabel 2017).

Elva boplatslägen, en möjlig stensättning, två möjliga gårdstomter och en möjlig torplämning berördes av utredningen. Utredningsgrävning gjordes på boplatslägena och den möjliga stensättningen. Antikvarisk bedömning av övriga objekt har gjorts utifrån historiskt kartmaterial.

Inget av boplatslägena är konstaterad fornlämning. Inom utredningsområdet fanns ytor som utgjordes av tomtmark och därför inte kunde undersökas. I samband med utredningsgrävning av boplatsläge 14 påträffades ett stolphål, som undersöktes och har registrerats i Kulturmiljöregistret (KMR). I närheten av boplatsläge 9 dokumenterades en ihopasad jordkällare som har registrerats som *övrig kulturhistorisk lämning*.

Den möjliga stensättningen L2022:870 bedömdes utgöra *fornlämning*.

Lägenhetsbebyggelsen L2022:824 har inte säkert kunnat identifieras i de historiska kartorna. Den har fått den antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning*.

De möjliga gårdstomterna Rävlöts prästgård och Björnfotens gård har identifierats i kartmaterialet från 1700-talet och framåt. De har båda registrerats som *övrig kulturhistorisk lämning*.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har i april–maj 2023 genomfört en arkeologisk utredning etapp 2 i Sandviken, Södertälje kommun, enligt beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län (dnr 431-30354-2022, beslutsdatum 2022-11-25). Utredningen berörde elva boplatslägen, två möjliga gårdstomter, en möjlig torplämning och en möjlig stensättning som påträffades vid den tidigare utredningen etapp 1 (Sabel 2017). Anledningen till den arkeologiska utredningen var att Södertälje kommun arbetar med en detaljplan för området Sandviken. Södertälje kommun bekostade utredningen. Projektledare var Lisa Hartzell, som även har författat denna rapport.

Topografi och fornlämningsmiljö

Natur och topografi

Ytterenhörna socken karaktäriseras av ett sprickdalslandskap med odlingsmarker i dalgångarna. En markant dalgång sträcker sig i väst–östlig riktning från Lövvastaviken i väster och förbi sockencentrum med Ytterenhörna kyrka. I väster och i nordöst har socknen kontakt med Mälaren och dess farleder.

Utredningsområdet var 67 hektar stort och beläget i ett område mellan Ytterenhörna kyrka och Sandviken i Södertälje kommun, Stockholms län. Det utsträckte sig längs med och på båda sidor om Sandviksvägen, huvudsakligen i småhusbebyggelse och i skogsmark nära bebyggelse. Sandviken gränsar mot Mälaren och utgörs av äldre fritids- och småhusbebyggelse och gårdar från första hälften av 1900-talet eller tidigare, och har sedan dess förtätats med villor och mindre fritidshus. Områdets naturmiljö består dels av skogklädda höjdparter, dels av ett odlingslandskap som öppnar upp sig i dalgångarna (figur 3–4). Odlingsmarken ingick dock inte i utredningsområdet.

Marknivån inom utredningsområdet var cirka 30–50 meter över havet. Under loppet av perioden cirka 5000 f.Kr. till 2000 f.Kr. (sen mesolitisk till sen neolitisk tid) reste sig området ur havet, först som enstaka öar och senare som en del av en större landmassa.

Fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger i en mycket tät fornlämningsmiljö där majoriteten av lämningarna består av stensättningar, rösen, skärvtenshögar, odlingsrösen och bebyggelse-lämningar (figur 2). Generellt ligger lämningarna uppdragna på höjdlägena, men i närheten av odlingsmarken och ofta exponerade mot denna. Fornlämningstyperna i närområdet indikerar en kontinuitet i landskapsutnyttjandet från åtminstone äldre järnålder och framåt till våra dagar. En fyndplats för en flintdolk (L2014:5352, SHM 20943) och en skålgropslokal (L2014:5625) visar på närvaro även under neolitikum till bronsålder.

De flacka åkermarkerna söder om utredningsområdet ligger på drygt 20 meter över havet, för att slutta ner mot dalgången söder om Ytterenhörna kyrka. Kyrkan är belägen intill en Tunagård och härrör i sina äldsta delar från 1100-talet (Schnell 1966:20).

Figur 3. Exempel på blockrik moränhöjd bevuxen med gles skog inom objekt 8. Foto från öster.

Figur 4. Schaktning i före detta åkermark inom objekt 13. Foto från norr.

Inom utredningsområdet ligger två gårdar med lång kontinuitet och stort kulturhistoriskt värde. Gården Rävlot är belagd i skriftliga källor sedan 1400-talet och blev prästbostad 1678. Gården Björnfoten är belagd i kartmaterial från 1721. Dessa gårdstomter är fortfarande bebyggda och har därför ej status som fornlämning (Sabel 2017:28f).

Bland andra lämningar från historisk tid kan nämnas en tegelindustri, troligen från början av 1900-talet (L2013:7772), och enstaka kolningsanläggningar. Tidigare fanns ett riksintresseområde för kulturmiljövården (AB5) centralt i Ytterenhörna socken, men detta hävdes 2020.

Elva boplatslägen, varav fyra ytstora (större än 10 000 m²) var belägna inom utredningsområdet och därmed aktuella för utredningsgrävning (figur 2). Nivån över havet gjorde att lämningar från både stenålder, såsom kvartsavslag, och järnålder, såsom boplat-sanläggningar, kunde förväntas på samtliga boplatslägen. Inom objekt 18 fanns även flera bebyggelse lämningar från historisk tid registrerade.

Tidigare undersökningar

Två arkeologiska utredningar etapp 1 har genomförts i området (Hermodsson 2013; Sabel 2017). Vid dessa påträffades gränsmärken och stensättningar, som registrerats som fornlämning. Därtill har gränsmärken, stenmurar, husgrunder, lägenhetsbebyggelser, röjningsrösen, en tegelbrukslämning, en hålväg med mera registrerats som övrig kulturhistorisk lämning. Ett antal boplatslägen, osäkra stensättningar med mera bedömdes utgöra möjliga fornlämningar, varav flera ingår i den aktuella utredningen etapp 2 (Hermodsson 2013; Sabel 2017).

Vid en utredning etapp 2 kunde flera av boplatslägena norr om det nuvarande utredningsområdet avfärdas. Vid boplatsläge 2 påträffades en härd (Magnusson 2022:10). Ett schakt togs upp i boplatsläge 10, som även ingick i den nu aktuella utredningen. Inga anläggningar påträffades i schaktet, däremot framkom kol, bränd lera och slagg i matjorden, vilket indikerar att fornlämning kan finnas i närheten (Magnusson 2022:17).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar berördes av det planerade arbetsföretaget, det vill säga om de utpekade boplatslägena, den möjliga stensättningen och den möjliga torplämningen utgjorde fornlämningar eller inte. En antikvarisk bedömning skulle också göras för de möjliga gårdstomterna Rävlots prästgård och gården Björnfoten. Utredningen skulle preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet.

Resultaten från utredningen skulle kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten skulle också kunna användas som underlag i Södertälje kommuns planering.

Metod och genomförande

Utredningen omfattade momenten kart- och arkivstudier samt utredningsgrävning. Digitalt tillgängliga historiska kartor granskades som underlag för eventuell registrering av gården Björnfoten och Rävlöts prästgård, samt som underlag för bedömning av åldern på den möjliga torplämningen L2022:824. Arkivstudierna omfattade även församlingsböcker som granskades via Riksarkivets Digitala forskarsal.

Utredningsgrävning genomfördes med sökschakt med traktorgrävare inom de aktuella boplatslägena. Cirka 5 % av boplatslägenas yta hade beräknats att schaktas. På de boplatslägen som delvis låg inom beredd trädgårdsmark placerades schakten utanför trädgårdsmarken, i den mån marken var tillgänglig. På de platser där schaktning med maskin ej var möjlig, huvudsakligen på grund av tät skog, utredningsgrävdes boplatslägena med handgrävda provrutor i form av 1 x 1 meter stora grävnheter. Avbanning med maskin gjordes skiktvis ner till opåverkad marknivå. Under avbanningen rensades ytan vid behov med handredskap för att bedöma påträffade anläggningar och leta efter fynd. Efter avslutad utredning lades schakten igen. De schaktade ytorna fotograferades före och efter schaktning och igenläggning.

Den nu aktuella utredningen omfattade i flera fall endast delar av de berörda boplatslägena. Utredningsgrävning gjordes endast i de delar av boplatslägena som låg inom utredningsområdets gräns och som inte utgjordes av beredd trädgårdsmark. Därför blev den schaktade ytan mindre än 5 % på flertalet av boplatslägena.

Enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag ingick tio boplatslägen i utredningsområdet. I fält befanns även en mindre del av ytterligare ett boplatsläge, objekt 9, vara tillgängligt för utredningsgrävning. Därför utredningsgrävdes totalt elva boplatslägen.

Den möjliga stensättningen L2022:870 utredningsgrävdes genom att en sektion av anläggningen torvades av med hjälp av maskin.

Samtliga schakt och grävnheter mättes in med RTK-GPS, liksom topografiska objekt inom undersökningsområdena. Under den första fältdagen fanns dock ej RTK-GPS tillgänglig. Istället användes då mobilappen Avenza Maps för att kontrollera positionen i terrängen, vilket påverkade precisionen i var schakten placerades inom objekt 10 och 24.

Påträffade anläggningar rensades, fotograferades, beskrevs och mättes in.

Status har föreslagits för samtliga påträffade lämningar.

Utredningsresultat

Vid utredningsgrävningen undersöktes sammanlagt 56 schakt med maskin. Tjugosex provrutor grävdes för hand inom de objekt som helt eller delvis inte var tillgängliga för grävmaskinen. Resultatet sammanfattas nedan i tabell 1. Beskrivning av respektive objekt är hämtad från utredningens etapp 1 (Hermodsson 2013; Sabel 2017), men bearbetad vid behov.

Schakt, anläggningar och provrutor redovisas i bilaga 1–3.

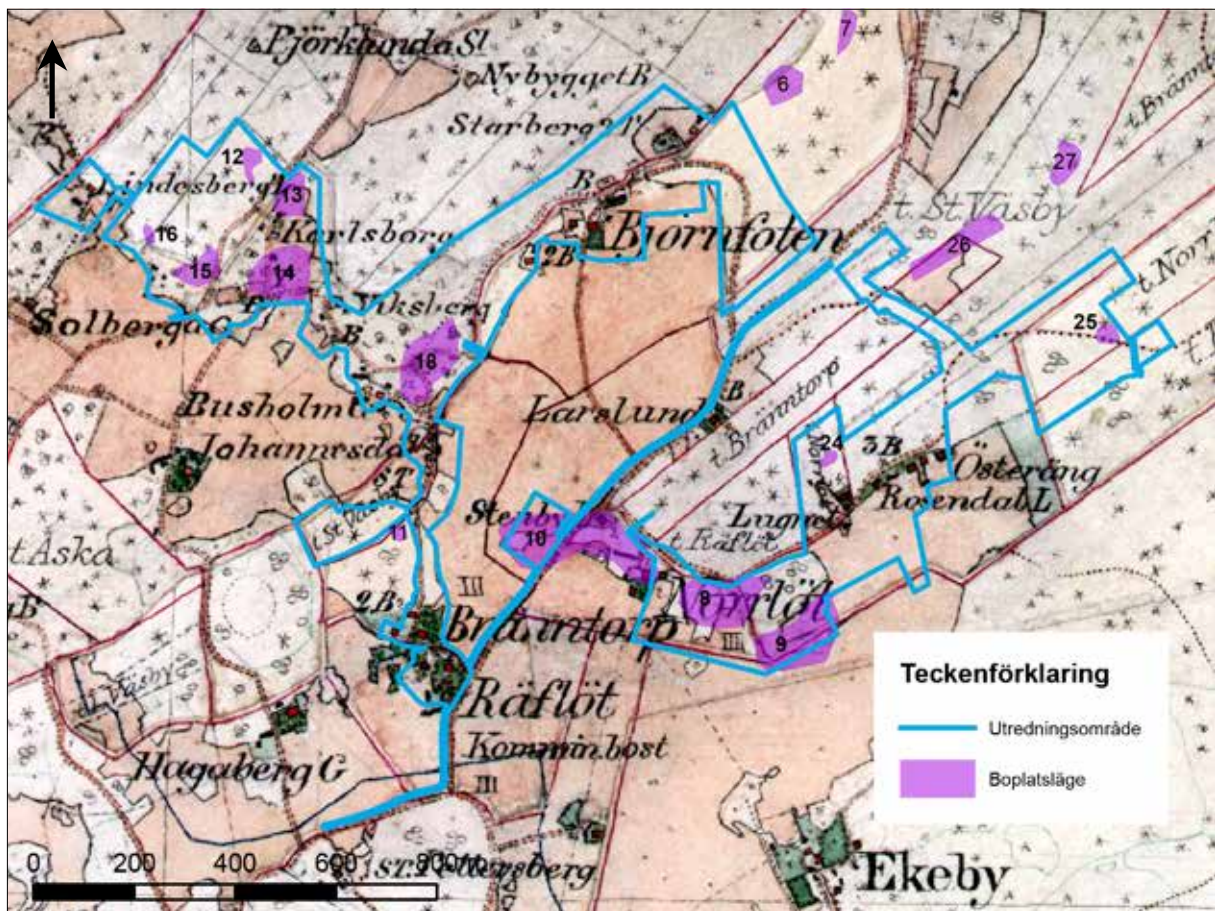
Tabell 1. Resultat efter etapp 2-utredningen.

Objekt	Typ	Antal schakt/ provrutor	Status	Resultat
KM8	Boplatsläge	5 schakt, 2 provrutor	–	Inga fynd eller anläggningar.
KM9	Boplatsläge	2 schakt	–	Inga fynd eller anläggningar.
L2023:1841	Jordkällare	–	Övrig kulturhistorisk lämning	En jordkällare.
KM10	Boplatsläge	9 schakt	–	Inga fynd eller anläggningar.
KM12	Boplatsläge	5 schakt	–	Inga fynd eller anläggningar.
KM13	Boplatsläge	3 schakt, 4 provrutor	–	Ett gränsröse.
KM14/ L2023:1842	Boplatsläge	9 schakt	Ingen antikvarisk bedömning	Ett stolphål (undersökt).
KM15	Boplatsläge	8 schakt	–	Inga fynd eller anläggningar.
KM16	Boplatsläge	10 provrutor	–	Inga fynd eller anläggningar.
KM18	Gårdstomt/ Boplatsläge	8 schakt	–	Inga fynd eller anläggningar. Flera registrerade lämningar borttagna i samband med husbyggnation.
KM24	Boplatsläge	4 schakt	–	Inga fynd eller anläggningar.
KM25	Boplatsläge	10 provrutor	–	Stenmur i befintlig fastighetsgräns.
L2022:824	Lägenhets- bebyggelse	–	Övrig kulturhistorisk lämning	Bebyggelsen ej säkert identifierad. Inom de västra delarna är lämningarna skadade i samband med anläggningsarbete.
L2022:870	Stensättning	1 schakt	Fornlämning	Stensättning.
Präst- bostaden Rävlöt/ L2023:1844	Gårdstomt	–	Övrig kulturhistorisk lämning	Gården finns på kartor fr.o.m. 1750.
Gården Björnfoten/ L2023:1845	Gårdstomt	–	Övrig kulturhistorisk lämning	Gården finns på kartor fr.o.m. 1721.

Kartstudier

Kartstudierna omfattade översiktliga kartor över Ytterenhörna socken, särskilt området mellan sockenkyrkan och Sandviken, som häradsekonomska kartan (RAK J112-75-22, blad Södertelge) från början av 1900-talet (figur 5) och Ekonomiska kartan (RAK J133-10H4j59, blad Ytterenhörna).

Från de enskilda gårdarna som specifikt har studerats finns ett varierande antal kartor bevarade. Historiska kartöverlägg för de aktuella enheterna redovisas nedan under respektive objekt.

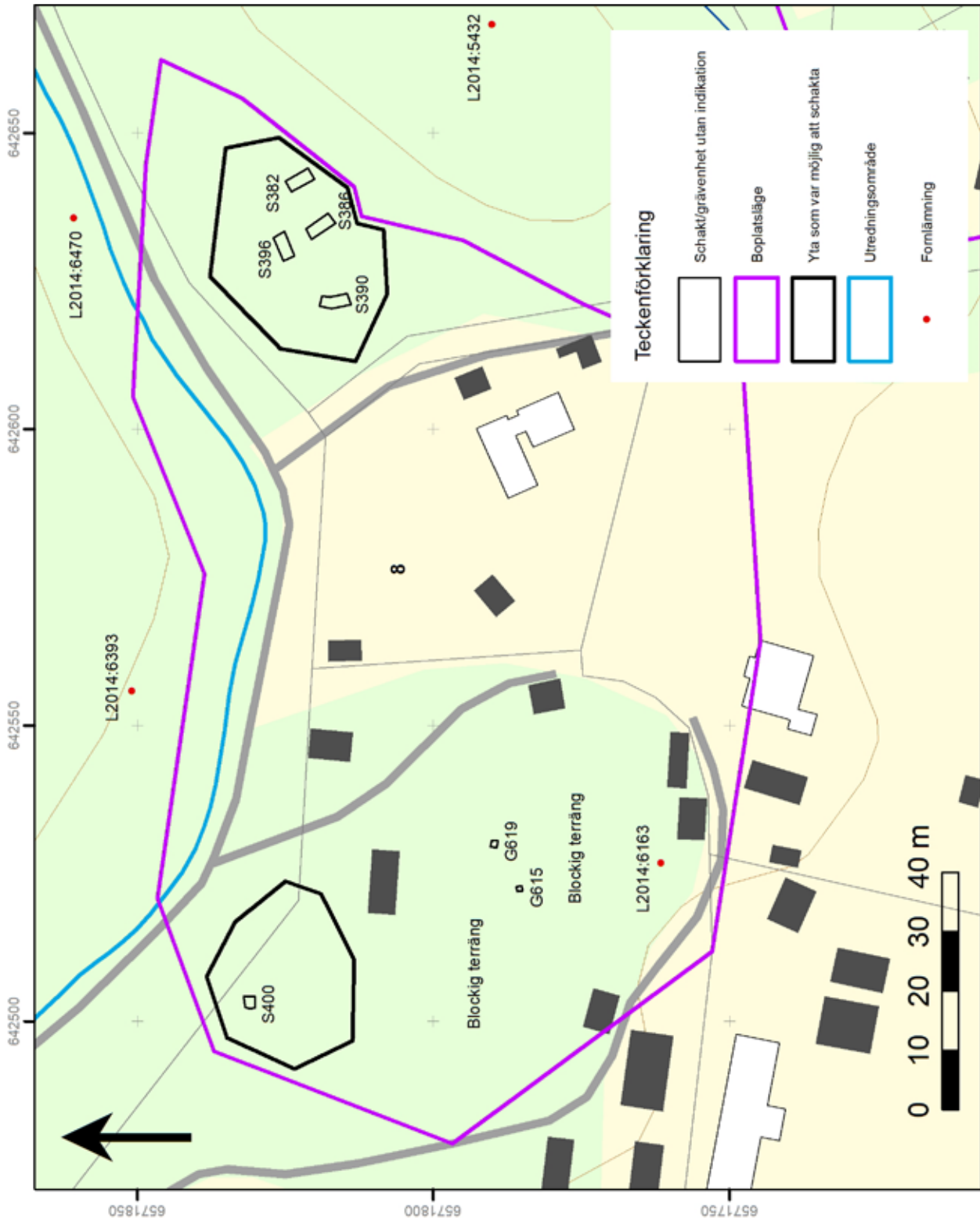

Figur 5. Utdrag ur häradsekonomska kartan från början av 1900-talet, blad Södertelge, med utredningsområdet samt utpekade boplatsslägen från utredningarna etapp 1 markerade. Skala 1:15 000.

Utredningsobjekt

Objekt 8

Boplatsläge, cirka 160×130 meter stort. Vidsträckt läge som sträcker sig över tomtmark, skogsmark och vägar. Svagt kuperat med större flacka ytor. Läget vetter mot lägre liggande terräng åt söder och avgränsas av högre, blockig terräng åt norr. Inom boplatsläget finns en skärvtenshög (L2014:6163). Norr och öster om boplatsläget, i den högre terrängen, ligger flera stensättningar längs ett stråk (Sabel 2017:33).

Figur 6. Figur 6. Objekt 8 med schakt och provrutor, samt ungefärlig utbredning för de ytor där det var möjligt/lämpligt att schakta. Lämnningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Fyra schakt (s382–396) togs upp med grävmaskin inom den glesa, plana skogsmarken i den östra delen av objekt 8 (figur 6–7). Under vegetationslagret följde 0,2–0,3 meter tjock matjord och undergrunden utgjordes av siltig sand eller siltig lera. Den västra delen utgjordes av kuperad blockrik trädbevuxen terräng, bebyggd med ett antal uthus (figur 6). I denna del placerades ett maskingrävt schakt (s400). Under grässvålen följde 0,2 meter tjock humös sandig silt. Undergrunden utgjordes av morän.

Övriga delar av objektet bedömdes inte som lämpliga att schakta i då de antingen utgjordes av bebyggd trädgårdsmark eller mycket blockig terräng, även intill skärvstenshögen L2014:6163. Däremot placerades två provrutor (G615 och G619) i en trädbevuxen svacka inom objektets västra del (figur 6 och 8). Under vegetationslagret följde 0,20–0,25 meter tjock humös sandig silt. Undergrunden utgjordes av siltig sand.

I provrutan G615 påträffades ett stycke förslagat material, vilket sannolikt härrörde från den intilliggande bebyggelsen. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar. De delar av boplatssläget som kunde undersökas utgör inte fornlämning.

Figur 7. Östra delen av objekt 8. Foto från öster.

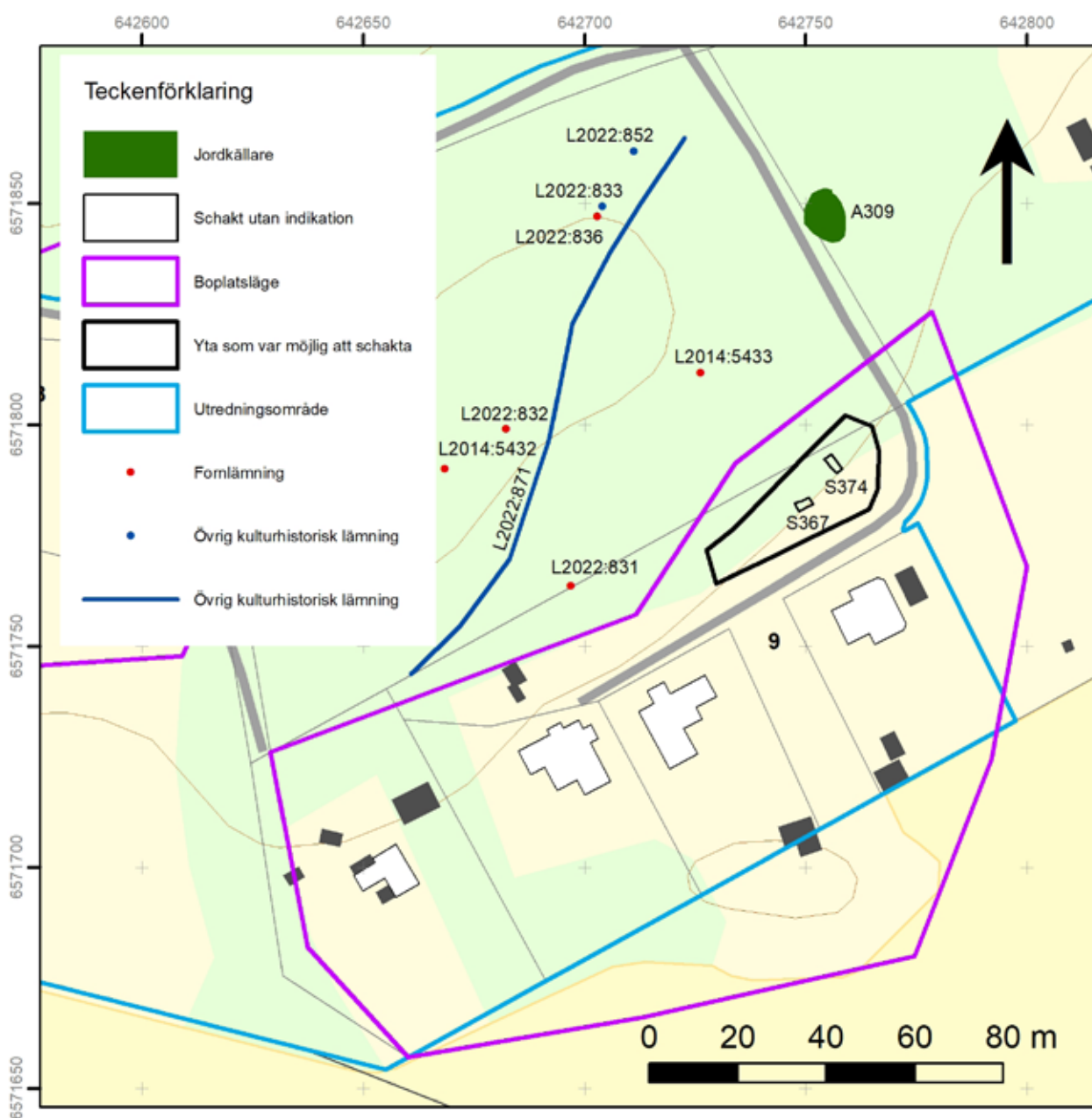

Figur 8. Västra delen av objekt 8, där två provrutor placeras. Foto från väster.

Objekt 9

Boplatsläge, cirka 160 × 130 meter stort. Vidsträckt läge som sträcker sig över flera tomter. Delvis bebyggt och med anlagda trädgårdar/gräsmattor. Läget vetter mot lägre liggande terräng åt söder och avgränsas av högre, blockig terräng åt norr. Norr om boplatsläget finns, i den högre terrängen, sex stensättningar (L2014:5432, L2014:5433, L2014:6065, L2022:831, L2022:832 och L2022:836), en jordkällare delvis ingrävd i en av stensättningarna (L2022:833) och en hålväg (L2022:871) (Sabel 2017:33).

Eftersom den största delen av boplatsläget bestod av beredd trädgårdsmark kunde endast två schakt (S367 och S374) tas upp i den nordöstra delen av objektet, som utgjordes av igenväxande före detta åkermark (figur 9–10). Under grässvålen följde 0,30–0,35 meter tjock matjord. Undergrunden utgjordes av siltig sand. Inga fynd eller anläggningar påträffades. Den del av boplatsläget som kunde undersökas utgör inte fornlämning.

Figur 9. Objekt 9 med schakt, ungefärlig utbredning för den yta där det var möjligt/lämpligt att schakta, samt jordkällare A309. Lämningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 500.

Figur 10. Nordöstra delen av objekt 9. Foto från öster.

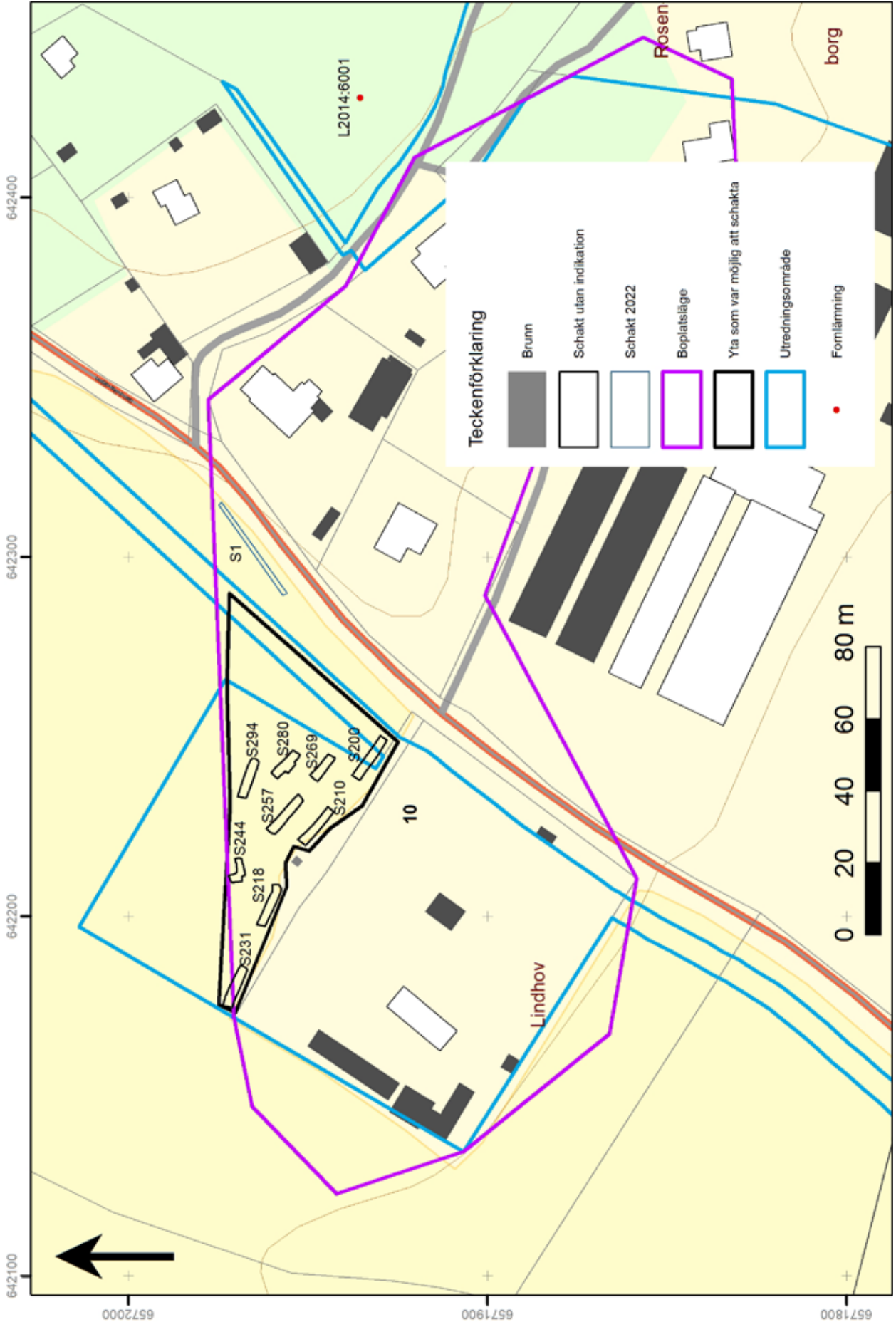

Figur 11. Den ihoprasade jordkällaren L2023:1841, norr om objekt 9. Foto från öster.

Cirka 30 meter norr om objekt 9 påträffades en ihoprasad jordkällare (A309) som har registrerats i KMR som *lägenhetsbebyggelse* L2023:1841. Jordkällaren var belägen på gränsen mellan den högre, skogsbevuxna terrängen norr om objekt 9 och plan, avverkad skogsmark som enligt häradsekonomiska kartan tidigare utgjort åkermark. Jordkällaren bestod av 0,4–1,0 meter stora naturstenar placerade i en halvcirkelform med öppningen mot den tidigare åkermarken i öster (figur 11). Runt om stenkonstruktionen fanns en cirka 1,5 meter bred jordvall. Jordkällaren bedömdes vara av en typ som förekom under hela 1800-talet. Den kan därför inte sägas utgöra fornlämning, utan registreras som *övrig kulturhistorisk lämning*.

Objekt 10

Boplatsläge, cirka 320 × 115 meter stort. Mycket vidsträckt och svåravgränsat läge (kan i öster gå ihop med boplatsläge 8) som sträcker sig över flera tomter och vägar. Kuperat och med nivåskillnader, men med flera flacka ytor. Inom läget finns gården Norrlöt som har anor från åtminstone 1500-talet.

Figur 12. Objekt 10 med schakt, ungefärlig utbredning för den yta där det var möjligt/lämpligt att schakta, samt modern brunn. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 500.

Åt nordöst avgränsas läget av högre, blockig terräng, där flera stensättningar finns, och mot söder av den flacka, nedschaktade ytan med parkering och växthus vilken tillhör Norrlöts handelsträdgård. I nordväst övergår läget ner mot flack åkermark. Enligt muntlig uppgift från markägaren ska det ha framkommit härdar och en stenya vid anläggandet av en av vägarna som löper genom objektet (Sabel 2017:33).

Figur 13. Nordvästra delen av objekt 10. Foto från sydöst.

Vid utredning etapp 2 år 2022 placerades ett schakt inom objektet. Slagg, kol, tegel och bränd lera påträffades i matjorden vilket indikerade att en fornlämning kan finnas i närheten. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar (Magnusson 2022:17).

Den del av objekt 10 som låg inom utredningsområdet utgjordes dels av trädgårdsmark, dels av gräsbevuxen före detta åkermark (figur 13). Nio schakt (s200–294) togs upp med grävmaskin inom den före detta åkermarken (figur 12). Schaktningen gjordes under den fältdag då tillgång till RTK-GPS saknades, vilket påverkade precisionen i var schakten placerades. Därför hamnade ett schakt (s231) delvis utanför boplatslägets begränsning och ett schakt (s200) delvis utanför utredningsområdets begränsning.

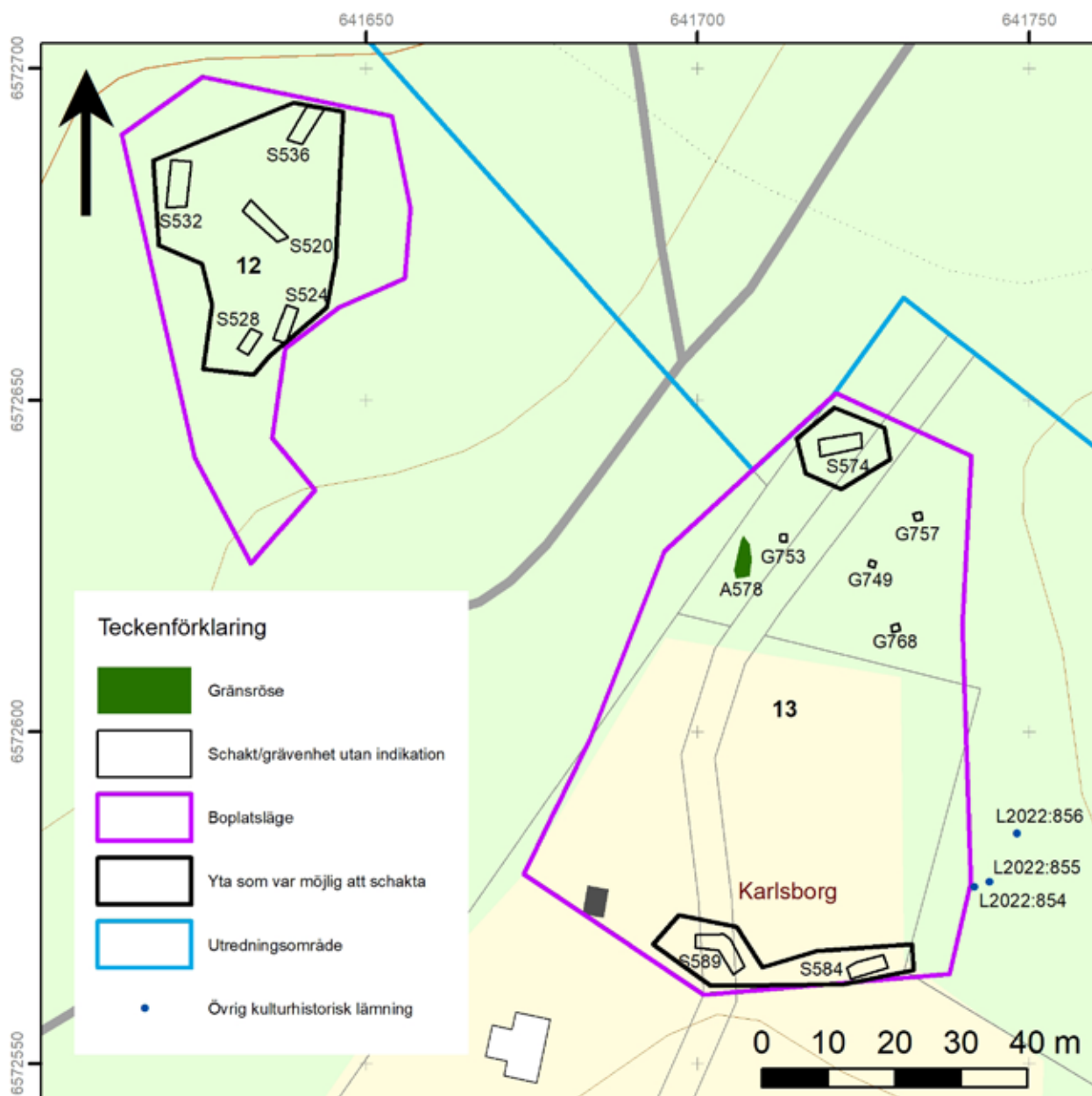
Under gräsvålen följde 0,40–0,55 meter tjock matjord. Järn, glas, porslin och tegel förekom i matjorden. Undergrunden utgjordes av brun lera i de sydöstra delarna och ljusbrun sand i de nordvästra delarna. I botten av två schakt (s244 och s257) framkom mörkfärgningar, som dock avfärdades efter att de undersöktes. Ett äldre dräneringsdike framkom i schakt s280. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar.

Den del av boplatsläget som kunde undersökas utgör inte fornlämning. Stora delar av objektet ligger dock utanför utredningsområdet.

Objekt 12

Boplatsläge, cirka 70×40 meter stort. Högt beläget svagt sydsluttande läge, relativt stenfritt (eventuellt röjt) i annars mycket blockig och stenig terräng. Inramas av högre partier med block och berg åt väster och norr. Åt söder avgränsas läget av lägre liggande terräng. Ytan är mer flack och skyddad i den norra delen (Sabel 2017:33).

Hela objektet var beläget i gles skog vilket påverkade var schakten kunde placeras (figur 15). Fem schakt kunde dock tas upp inom objektet (S520–536), varvid större delen av ytan täcktes in (figur 14).

Figur 14. Objekt 12 och 13 med schakt och provrutor, ungefärlig utbredning för de ytor där det var möjligt/lämpligt att schakta, samt gränsröse A578. Lämningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Vegetationslagret var 0,1–0,2 meter tjockt. Undergrunden utgjordes av fin sandig morän i schakt s520, s532 och s536. I schakt s524 och s528 var moränen stenigare och mindre lämplig för boplatzlämningar. Enstaka obearbetad kvarts påträffades i schakt s520 och s532. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar. Då de centrala delarna av objektet kunde utredningsgrävas kan boplatzläget avfärdas som fornlämning.

Figur 15. Objekt 12.
Foto från öster.

Objekt 13

Boplatzläge, cirka 90×65 meter stort. Svagt sydsluttande läge mellan två höjder. Den norra delen av boplatzläget utgörs av i det närmaste stenfri skogsmark och den södra av delvis bebyggd före detta åkermark. Grävda diken syns runt den gamla åkermarken och tre röjningsrösen (L2022:854, L2022:855 och L2022:856) finns direkt öster om boplatzläget (Sabel 2017:34).

Eftersom den centrala delen av boplatzläget utgjordes av trädgårdsmark lades inga schakt där (figur 16). Två schakt (s584 och s589) placerades i objektets södra utkant, som utgjordes av igenväxande äldre åkermark (figur 14). Under grässvålen fanns ett 0,40 meter tjockt ploglager med innehåll av enstaka bitar glas, porslin, ben och tegel. Undergrunden utgjordes av siltig lera.

Den norra delen av boplatzläget utgjordes av skogsmark, vilket påverkade var schakten kunde placeras (figur 17). Ett schakt (s574) togs upp i objektets nordligaste del, vilket kompletterades med fyra provrutor (G749–768) (figur 14). Vegetationsskiktet följdes av 0,15–0,40 meter tjock matjord. Undergrunden utgjordes av sand. Plogspår framkom i botten av schakt s574, vilket visar att marken tidigare nyttjats som åkermark. I provrutan G768 påträffades en stor flat sten som upptog halva provrutan och fortsatte in i schaktkanten. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar i schakt och grävnheter.

De delar av boplatzläget som kunde undersökas utgör inte fornlämning.

Figur 16. Södra delen av objekt 13. Foto från nordöst.

Figur 17. Norra delen av objekt 13. Foto från sydväst.

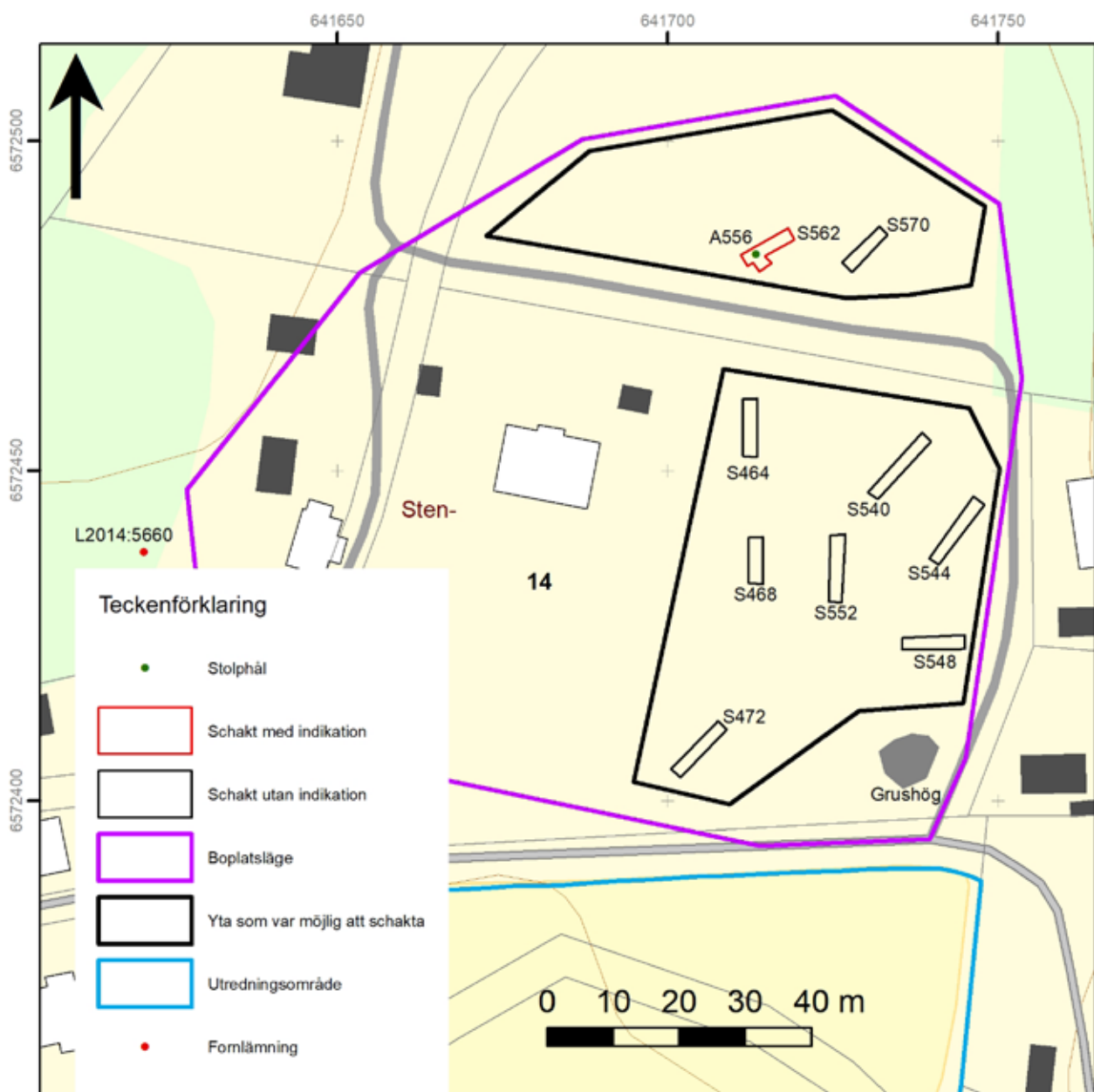
Figur 18. Gränsröse A578. Foto Andreas Forsgren från norr.

Inom objekt 13 påträffades en 6,5 × 1,5 meter stor stensamling bestående av 0,3–0,7 meter stora stenar (figur 18). Då anläggningen var belägen endast cirka 3 meter från en befintlig fastighetsgräns tolkas den som ett gränsröse och enligt praxis registreras den inte i KMR. Cirka 5 meter norr om stensamlingen fanns en upprättstående rödmarkerad sten, cirka 0,4 meter hög.

Objekt 14

Boplatsläge, cirka 130 × 110 meter stort. Stort vidsträckt läge, svagt sydsluttande med flera flacka partier. Består i den östra delen av åkermark och i den västra delen av bebyggd tomtmark. Vissa ytor inom tomtmarken förefaller vara terrasserade. Avgränsas av högre liggande terräng åt öster och väster samt av lägre terräng åt söder. Direkt väster om boplatsläget finns ett röse (L2014:5660) (Sabel 2017:34).

Figur 19. Objekt 14 med schakt och anläggningar, ungefärlig utbredning för de ytor där det var möjligt/lämpligt att schakta. Lämningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Sju schakt placerades i åkermarken i den östra delen (s464–472 och s540–552) och två schakt i före detta åkermark i den norra delen (s562 och s570) (figur 19–20). I sydöst fanns en upplagd grushög som förhindrade schaktning där. Matjorden var i samtliga schakt 0,35–0,45 meter tjock och följdes av en undergrund av ljusbrun lera, som var mer siltig i de två norra schakten (s562 och s570). Järn, tegel, porslin och glas förekom i ploglagret. Plogspår noterades i botten av schakt s464.

I schakt s562 påträffades ett stolphål (A556). Stolphålet var 0,35 meter i diameter och 0,18 meter djupt. Det hade en stenskoning av knytnävsstora stenar. Stolphålet undersöktes med sektionigrävning (figur 21). Schaktet utvidgades i höjd med stolphålet, men inga ytterligare anläggningar påträffades. Stolphålet har registrerats i KMR som *boplatslämning övrig* L2023:1842.

Figur 20. Södra delen av objekt 14 med gården Stenkulla i bakgrunden. Foto från öster.

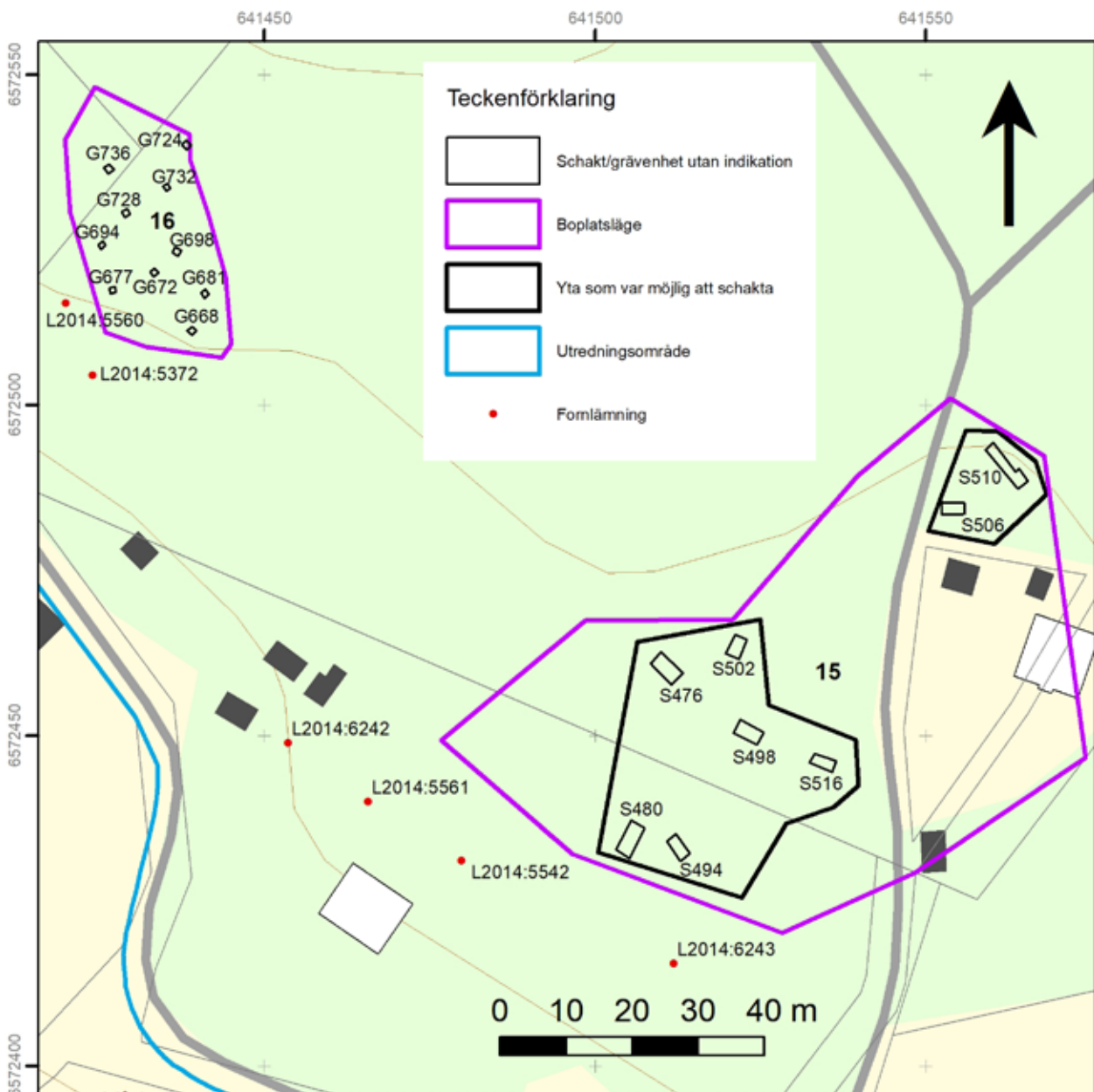

Figur 21. Stolphål A556. Foto Andreas Forsgren från nordväst.

Objekt 15

Boplatsläge, cirka 85 × 65 meter stort. Svagt sydsluttande läge som i den västra delen består av relativt stenfri skogsmark (eventuellt röjd) och i den östra delen av delvis bebyggd tomtmark. I skogsmarken noterades vid utredningens etapp 1 flera flacka ytor som upplevdes som terrasserade. Läget avgränsas av blockigare terräng runt om. Söder och sydväst om boplatsläget finns tre skärvtenshögar (L2014:5542, L2014:5561 och L2014:5715) och två stensättningar (L2014:6242 och L2014:6243) (Sabel 2017:34).

Inga schakt placerades inom trädgårdsmarken i öster. Den västra delen av boplatsläget var belägen i skogsmark, vilket påverkade var schakten kunde placeras (figur 23). Även en luftledning påverkade framkomligheten för grävmaskinen. Sex schakt (s474–502 och s516) kunde dock tas upp inom denna del (figur 22). Den nordöstra delen av boplatsläget utgjordes av relativt tät björkskog (figur 24). Två schakt (s506 och s510) togs upp i denna del.

Figur 22. Objekt 15 och 16 med schakt och provrutor, samt ungefärlig utbredning för de ytor där det var möjligt/lämpligt att schakta. Lämningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

I samtliga schakt följdes vegetationslagret av 0,1–0,3 meter tjock humös sandig silt. Undergrunden utgjordes av morän med varierande inslag av grus, sten och silt. Inga fynd eller anläggningar påträffades. Då utredningsgrävning kunde göras inom större delen av objektet avfärdas boplatsläget som fornlämning.

Då utredningsgrävning kunde göras inom större delen av objektet avfärdas boplatsläget som fornlämning. De stenfria ytorna inom boplatsläget har sannolikt uppkommit då man hämtat stenmaterial till de närliggande stensättningarna.

Figur 23. Södra delen av objekt 1 med stensättning L2014:6243 i bakgrunden. Foto från nordväst.

Figur 24. Nordöstra delen av objekt 15. Foto från nordväst.

Objekt 16

Boplatsläge, cirka 40×25 meter stort. Ett mindre, fint och skyddat boplatsläge i gles skogsmark mellan högre bergiga partier åt norr, öster och väster. Ytan är stenfri och sluttar svagt mot söder. Åt söder avgränsas läget av lägre liggande, mer stenig terräng. Direkt sydväst och väster om boplatsläget finns två rösen (L2014:5560 och L2014:6085) och en stensättning (L2014:5370) (Sabel 2017:34).

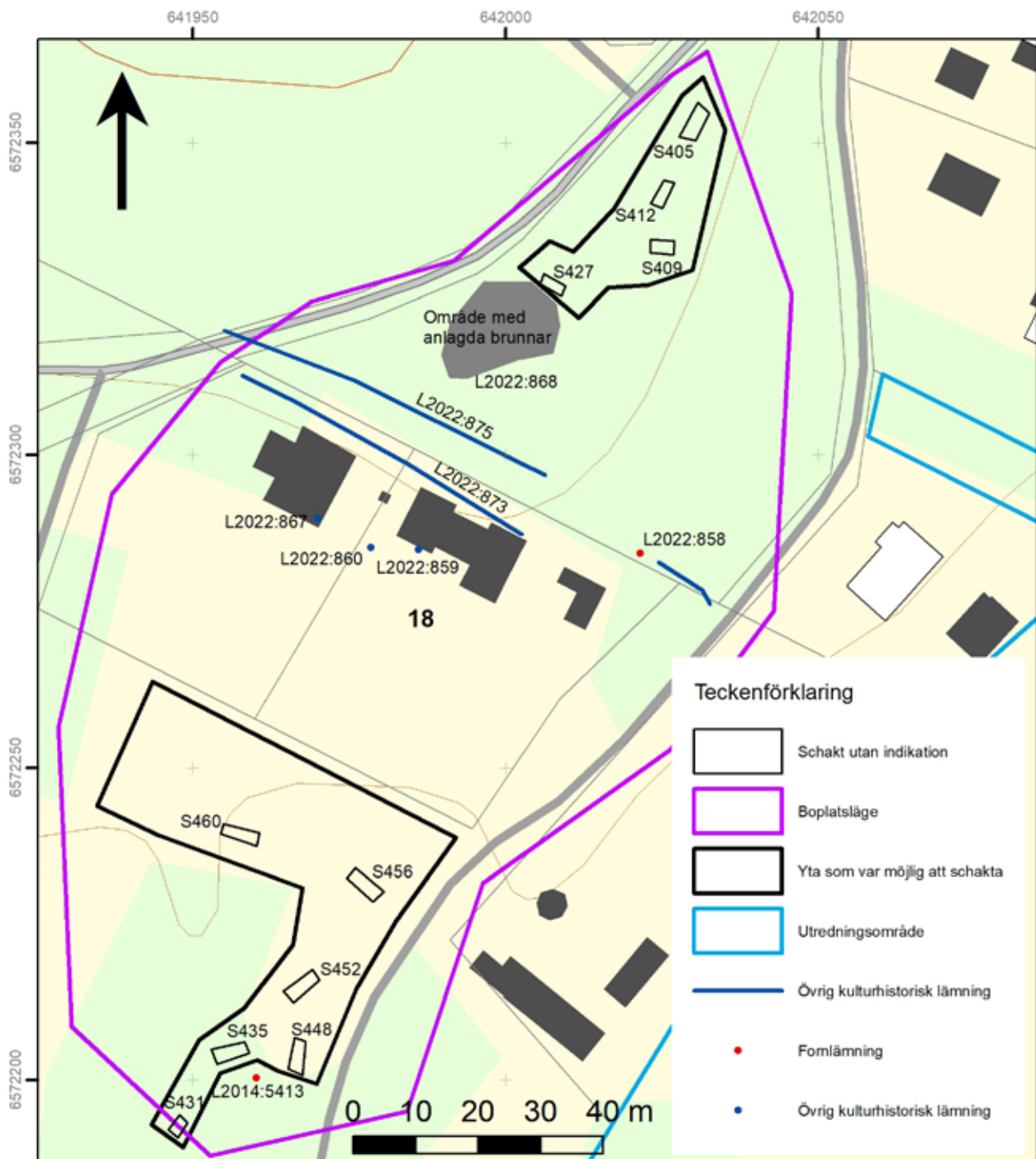
Boplatsläget var beläget i gles skog, men var på grund av den omgivande terrängen inte tillgänglig för grävmaskin (figur 25). Därför grävdes tio provrutor (G668–736) för hand inom objektet (figur 22). Under vegetationslagret följde 0,1–0,2 meter tjock humös sandig silt. Undergrunden utgjordes av morän med varierande inslag av silt, sand och grus. Obearbetad kvarts och mindre stycken av sandsten förekom i enstaka rutor. Inga fynd eller anläggningar påträffades. Boplatsläget avfärdas därmed. Den stenfria ytan har sannolikt uppkommit då sten har samlats in för att konstruera de intilliggande rösen.

Figur 25. Objekt 16.
Foto från sydväst.

Objekt 18

Gårdstomt/boplatsläge, cirka 180 × 100 meter stort. Läget utgörs dels av ett boplatsläge av förhistorisk karaktär och dels av en gårdstomt med historiska lämningar. Boplatsläget är vidsträckt och svagt sluttande mot söder, i nivåer. I den norra delen är läget bevuxet med gles blandskog för att slutta ner mot en mindre åker och sedan åter övergå i skogsmark längst åt söder. I den södra delen finns en skärvstenshög (L2014:5413) och i den östra delen en stensättning (L2022:858) (Sabel 2017:34).

Figur 26. Objekt 18 med schakt, ungefärlig utbredning för de ytor där det var möjligt/lämpligt att schakta samt område med anlagda brunnar. Lämningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Figur 27. Skogsmark i den norra delen av objekt 18. Foto från väster.

Figur 28. Hagmark i den södra delen av objekt 18. Foto från norr.

Vid utredningen etapp 1 identifierades flera lämningar från historisk tid i den norra delen av objektet. En mycket kraftig stenmur (L2022:872 och L2022:875) löper i östvästlig riktning över ytan. Söder om muren fanns vid inventeringstillfället en äldre väg (L2022:873) och söder om denna flera röjningsrösen (L2022:859, L2022:860 och L2022:867) (Sabel 2017:23, 34). Vid den aktuella utredningen etapp 2 hade dock två villor byggts på platsen, varvid röjningsrösen och färdvägen tagits bort utan undersökning. En stor del av objektets yta hade i samband med detta omvandlats till beredd trädgårdsmark. Likaså fanns vid inventeringstillfället en rektangulär förhöjning norr om muren som möjligen kunde utgöra en husgrundsterrass (L2022:868) (Sabel 2017:23, 34), men där avloppsbrunnar hade anlagts vid utredningens etapp 2 (figur 26).

Fyra schakt (s405–427) placerades inom skogsmarken i den norra delen av boplatsläget. Den delvis täta barrskogen gjorde att schakten endast kunde placeras i den nordvästra delen (figur 27). Den nordöstra delen hade dock en brantare sluttning mot öster och bedömdes som mindre lämplig för boplatslämningar. Vegetationslagret var 0,10–0,15 meter tjockt i schakten. Undergrunden utgjordes av stenig morän. I schakt s427 påträffades en tillhuggen fyrkantig sten, cirka 0,30 meter stor, som sannolikt härrörde från den intilliggande, skadade, husgrunden L2022:868. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar.

Den södra delen av boplatsläget utgjordes av före detta åkermark och hagmark som delvis var tätt bevuxen av träd och buskar (figur 28). Sex schakt (s431–460) placerades ut i de delar som var åtkomliga med grävmaskin, varav två schakt (s435 och s448) placerades på var sin sida om skärvstenshögen L2014:5413 (figur 26). I schakt s431 och s435 fanns under grässvålen en 0,2–0,3 meter tjock humös sandig silt som följdes av en undergrund av morän. I schakt s448–460 fanns 0,3–0,6 meter tjock matjord och under denna en undergrund av sandig silt eller siltig sand. Tegel, glas, plast, porslin och järnskrot förekom i matjorden. I schakt s452 framkom fyra nedgrävningar vilka alla innehöll liknande recent material. I schakt s448 framkom ett äldre dräneringsdike fyllt med blandat stenmaterial. Plogspår observerades i botten av schakt s460. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar.

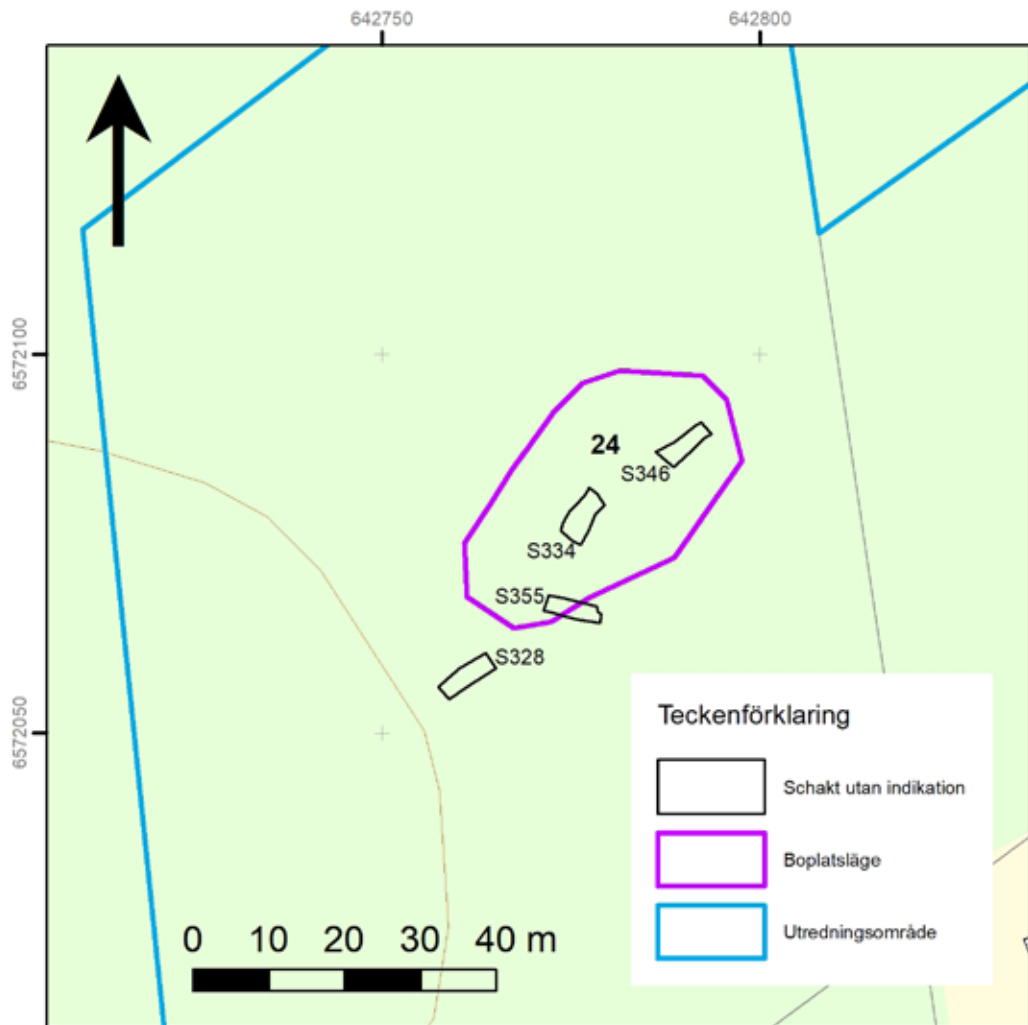
De delar av boplatsläget som kunde undersökas utgör inte forn lämning.

De digitalt tillgängliga historiska kartorna har granskats för att om möjligt identifiera och datera den möjliga gårdstomten eller lägenhetsbebyggelsen som de historiska lämningarna kan ha tillhört. Den har dock inte kunnat hittas i det äldre kartmaterialet. Inte heller på häradsekonomiska kartan från 1900-talets början finns någon namngiven bebyggelse markerad inom objektet. Därför har åldern på gårdstomten inte kunnat avgöras. På ekonomiska kartan från 1959 finns trädgårdsmark inom de södra delarna av objektet. En mindre ekonomibyggnad är markerad i den västra kanten av objektet.

Status i KMR har ändrats till *förstörd* för röjningsrösen L2022:859, L2022:860 och L2022:867, husgrunden L2022:868 samt färdvägen L2022:873.

Objekt 24

Boplatsläge, cirka 40 × 30 meter stort, med relativt stenfri yta och skyddat läge. I öster, norr och väster är svaga höjdryggar (Hermodsson 2013:16). Boplatsläget var beläget i avverkad skogsmark, där fyra schakt (s328–355) togs upp (figur 29–30). Schaktningen gjordes delvis under den fältdag då tillgång till RTK-GPS saknades, vilket påverkade precisionen i var schakten placerades. Därför hamnade ett schakt (s328) helt utanför och ett schakt (s355) delvis utanför boplatslägets begränsning. Vegetationslagret var 0,10–0,15 meter tjockt. Undergrunden utgjordes av morän. Enstaka obearbetad sandsten förekom i schakt s346. I övrigt påträffades inga fynd eller anläggningar. Boplatsläget avfärdas därmed.

Figur 29. Objekt 24 med schakt. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

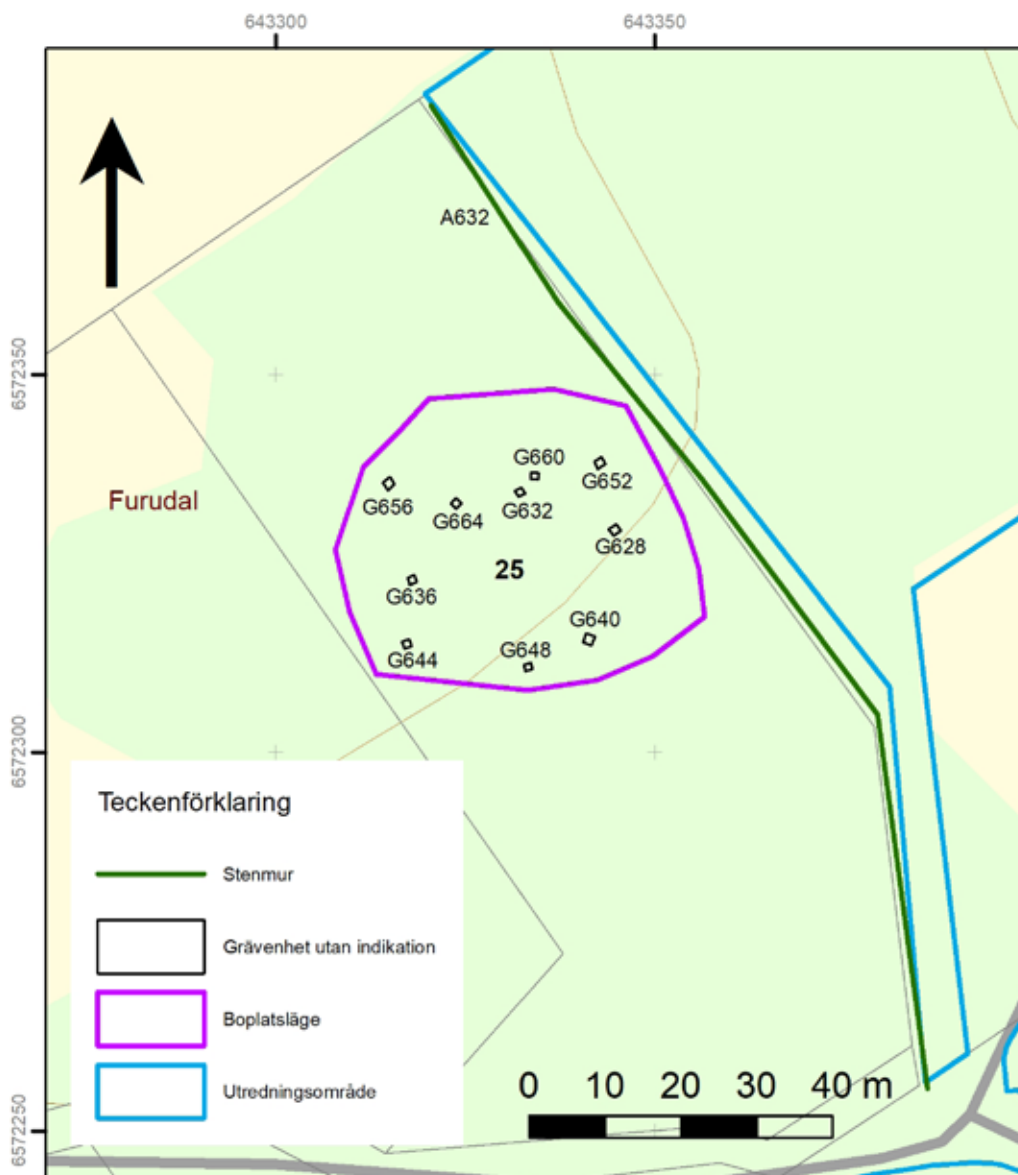
Figur 30. Objekt 24. Foto från nordöst.

Objekt 25

Boplatsläge, cirka 50 × 40 meter stort med relativt stenfri yta och skyddat läge (Hermodsson 2013:17).

Boplatsläget var beläget i tät granskog. Tio provrutor handgrävdes (G628–664) inom objektet (figur 31). Den täta skogen påverkade placeringen av rutorna och precisionen i inmätningarna.

Vegetationslagret var i samtliga rutor cirka 0,1 meter och följdes av en undergrund av fin till grusig sand. Inga fynd eller anläggningar påträffades. Boplatsläget avfärdas därmed.

Figur 31. Objekt 25 med grävenheter och stenmur A632. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Figur 32. Objekt 25 med stenmur A632 i bakgrunden. Foto från väster.

Direkt öster om objekt 25 dokumenterades en 150 meter lång stenmur (A632). Muren var övermossad och kallmurad av 0,15–0,60 meter stora stenar, cirka 0,6 meter hög och cirka 0,8 meter bred (figur 32). Den är belägen i befintlig fastighetsgräns och registreras därför inte i KMR.

Möjlig stensättning L2022:870

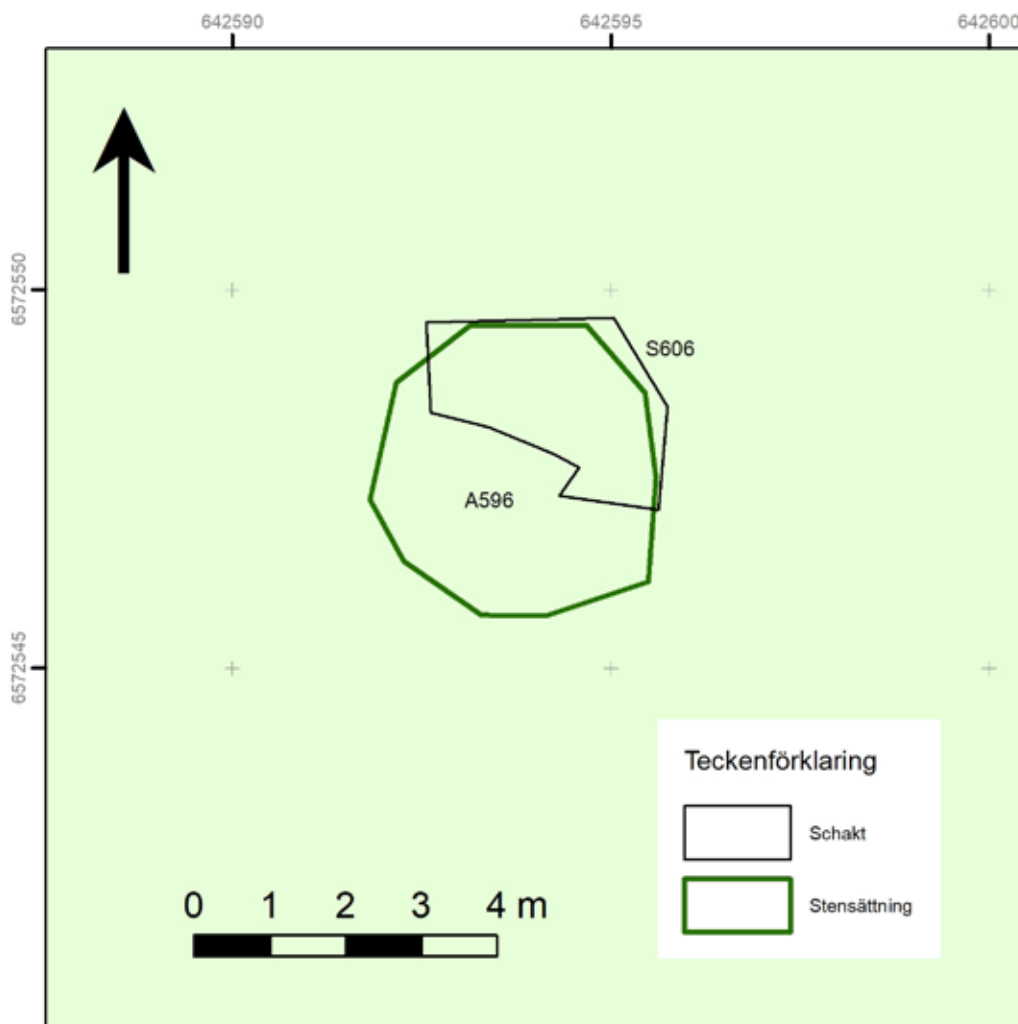
Den möjliga stensättningen L2022:870 upptäcktes vid inventering etapp 1 och beskrevs som rund, cirka 4 meter i diameter, 0,4 meter hög, flack i mitten, och bestående av cirka 0,4–0,6 meter stora stenar. Kraftigt övertorvad, lätt välvd, belägen i skogsmark (Sabel 2017:19, 35).

Vid den aktuella utredningen etapp 2 hade skogen inom fastigheten avverkats vilket möjliggjorde framkomlighet med grävmaskin samt gav god precision vid inmätning. Objektet var beläget på ett svagt höjdläge i terrängen (figur 2 och 34).

En kvadrant av stensättningen torvades försiktigt av och rensades med hjälp av grävmaskin. Då den möjliga konstruktionen fortfarande var otydlig utökades den framrensade ytan till ett 5,5 m² stort schakt (figur 33). Stensättningen hade en gles kantkedja bestående av 0,45–0,70 meter stora stenar. Under vegetationslagret följde ett cirka 0,05 meter tjockt sandlager, som tolkas som en mantel. Under denna framträdde en gles stenpackning i stensättningens östra och centrala del, bestående av 0,10–0,25 meter stora stenar (figur 35).

Inget brandlager eller fynd påträffades. Undergrunden utgjordes av morän. Sammantaget bedömdes anläggningen utgöra en stensättning, av konstruktionen att döma sannolikt från yngsta bronsålder eller äldre järnålder.

Stensättningens antikvariska bedömning har ändrats till *fornlämning*. Dess position och beskrivning har också redigerats något i KMR. Den reviderade beskrivningen lyder: ”Stensättning, rund, 3,5 m i diameter, 0,4 m hög. Övertorvad. Vid arkeologisk utredning etapp 2 år 2023 torvades en mindre del av stensättningen av i syfte att säkerställa fornlämningsstatus. En gles kantkedja, bestående av 0,45–0,70 m stora stenar, samt en gles stenpackning av 0,10–0,25 m stora stenar påträffades.”

Figur 33. Stensättning L2022:870 (inmätt som A596) med schakt S606. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:100.

Figur 34. Stensättning L2022:870 före avtorvning. Foto från norr.

Figur 35. Stensättning L2022:870 med norra delen avtorvad. Foto från öster.

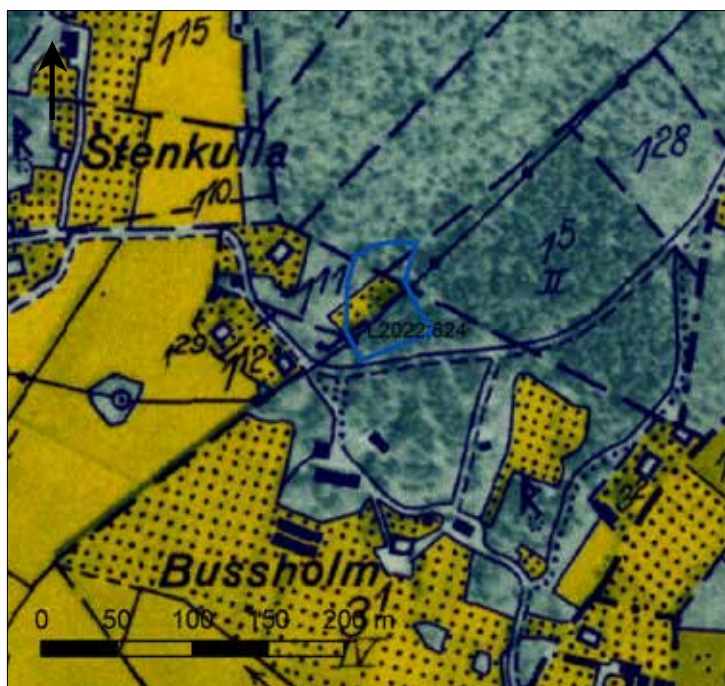
Lägenhetsbebyggelse L2022:824

Lägenhetsbebyggelse, cirka 60×40 meter stor. Belägen i gles blandskog, svagt sydsluttande. Inom läget finns en husgrund (cirka 12×7 meter stor med tydlig stenrad åt söder), en kallmurad stenmur (uppbyggd av natursten, vilken fortsätter in i nästa tomt), en cirka 4×4 meter stor rektangulär grop (källare?), stenröjda ytor med diken (odlingsytor), samt eventuellt en brunn. Detta är troligen lämningarna efter ett av de många små torp som har legat i området. En gränsmarkering (L2022:857) ligger direkt öster om lägenhetsbebyggelsen (Sabel 2017:22, 34).

De digitalt tillgängliga historiska kartorna har granskats för att om möjligt identifiera torpbebyggelsen. Den har dock inte kunnat hittas i det äldre kartmaterialet. Endast på häradsekonomska kartan från 1900-talets början finns bebyggelse markerad i anslutning

Figur 36. Torpet Viksberg på häradsekonomska kartan från tidigt 1900-tal (RAK J112-75-22, blad Södertelge). Lägenhetsbebyggelse L2022:824 markerad i blått. Skala 1:5 000.

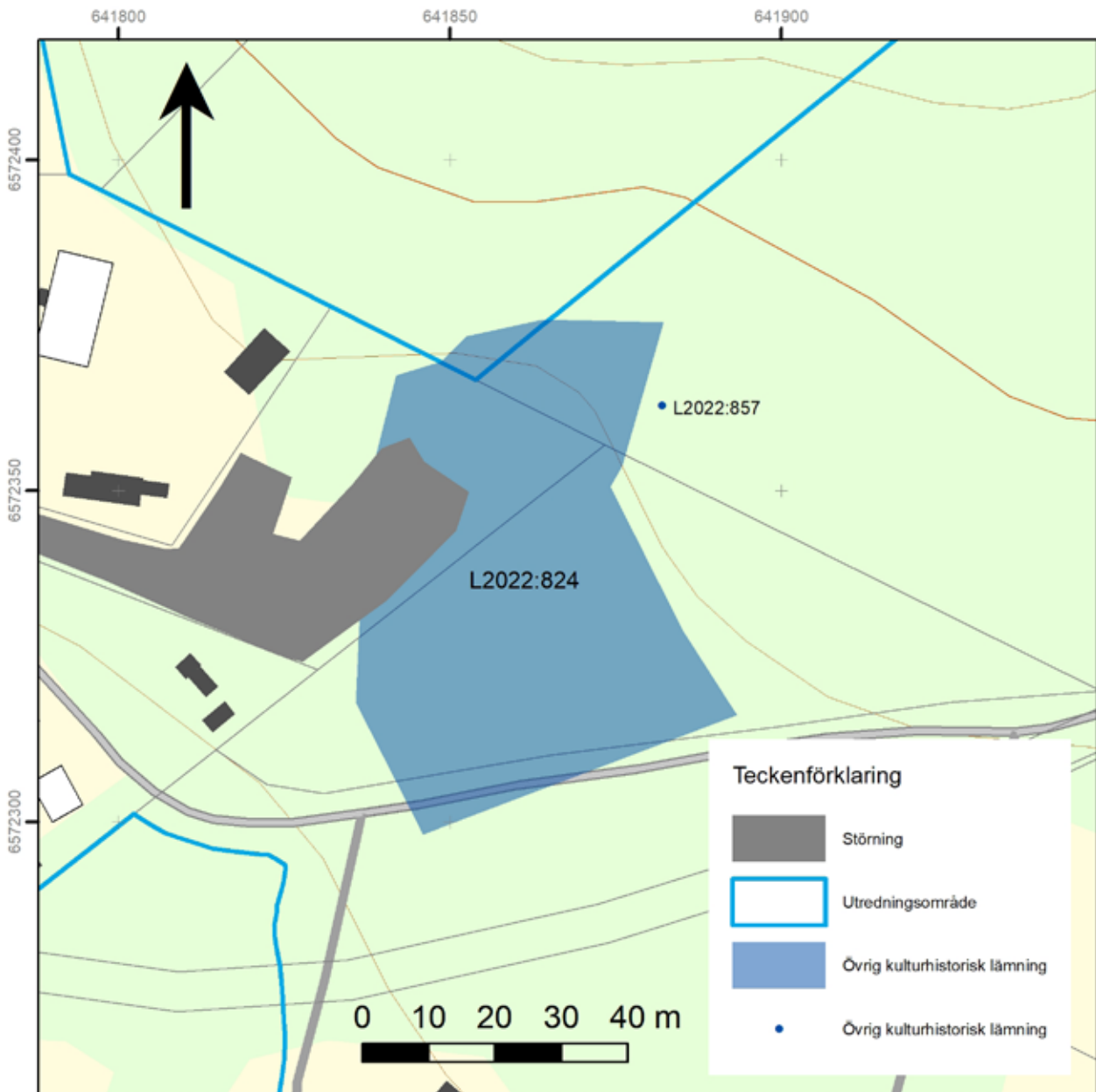

Figur 37. Lägenhetsbebyggelse L2022:824 markerad i blått på ekonomiska kartan från 1959 (RAK J133-10H4j59, blad Ytterenhörna). Skala 1:5 000.

till det aktuella området. Cirka 50 meter väster om den i KMR registrerade utbredningen för lämningen ligger då torpet Viksberg (figur 36).

Viksberg finns upptaget i församlingsböckerna för Ytterenhörna från 1890, 1900 och 1910, då klenmeden Ernst Viktor Mellqvist med familj bodde på torpet. På ekonomiska kartan från 1959 är en rektangulär yta inom lämningens begränsning markerad som trädgårdsmark inom fastigheten Norrlöt 1:11 (figur 37), som styckades av 1918 (LMA 01-yth-112). Inom samma fastighet, men utanför begränsningen för L2022:824, ligger även ett bostadshus som troligen är detsamma som torpet Viksberg. Idag ligger fortfarande ett bostadshus på samma plats.

På grund av avståndet mellan den registrerade lämningen L2022:824 och torpet Viksbergs plats på kartorna, bedöms lämningen inte vara densamma som Viksberg. Då inga belägg har framkommit för att lämningen tillkommit före 1850 har den getts den antikvariska bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning*.

Figur 38. Lägenhetsbebyggelse L2022:824 samt störning i form av urschaktade jordmassor och schaktmassor. Lämningar ur KMR. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Vid den aktuella utredningen etapp 2 hade skador skett inom de västra delarna av lämnningen i form av att jordmassor hade schaktats ur och schaktmassor lagts upp inom området inför husbyggnation (figur 38).

Rävlöts prästgård

Gården Rävlöt är prästbostad för Enhörna församling och har varit så sedan 1678, då den blev kaplansgård. Gården är dock belagd i skriftliga källor sedan sent 1400-tal. En ny mangårdsbyggnad uppfördes vid Rävlöt 1825, men revs inför att den nuvarande huvudbyggnaden skulle uppföras 1931 (Schnell 1966:29). Byggnaden är influerad av herrgårdsarkitektur och har ett klassicistiskt formspråk (Tibblin 2005:29) (figur 39). På gården finns också ett äldre knuttimrat boningshus och ett knuttimrat uthus. Rävlöts huvudbyggnad är väl synlig i det omgivande jordbrukslandskapet och gården ligger vackert placerad på den sydliga udden av ett skogklätt höjdläge. På krönet av höjden ligger ett röse (L2014:5740) och på ett impediment cirka 100 meter väster om Rävlöt ligger en hällristningslokal bestående av 47 skålgropar (L2014:5625).

Enligt den arkeologiska utredningen etapp 1 har Rävlöt ett stort kulturhistoriskt värde och den antikvariska bedömningen *bevakningsobjekt* föreslogs (Sabel 2017:28).

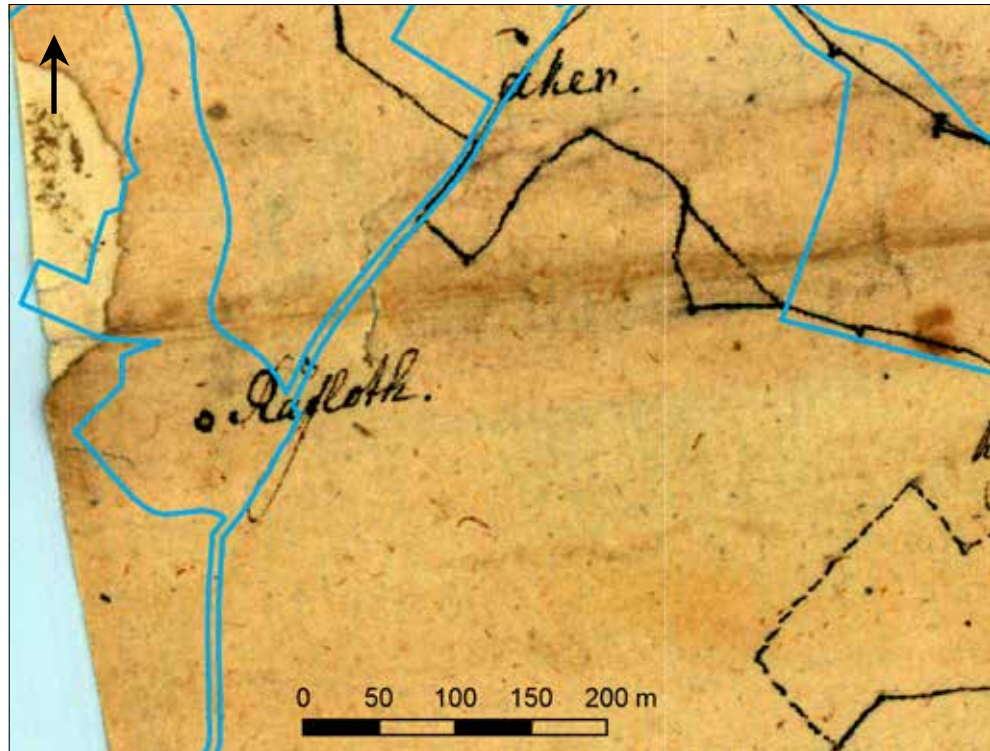
Rävlöt finns på kartor från 1750, 1778 och 1795 (figur 40–42). Det är dock först på en arealavmätning från 1837 (LMA 01-yth-67) som byggnader finns utritade på kartan (figur 43). På 1846 års karta är byggnaderna återigen inte utritade (figur 44). På härads-ekonomiska kartan från början av 1900-talet finns ”komministerbostaden Räflöt” markerad med byggnader (figur 45). Gårdslägets utbredning och byggnadernas läge är liknande på 1837 års karta och häradsekonomiska kartan.

Figur 39. Rävlöts prästgård. Foto från nordöst.

Prästgården Rävlot har registrerats i KMR som *bytomt/gårdstomt* L2023:1844 med stöd av det historiska kartmaterialet. I och med att gården är bebyggd är den inte varaktigt övergiven och uppfyller därmed inte kriterierna för fornlämning. Den har därför registrerats som *övrig kulturhistorisk lämning*. Utbredningen för lämningen är baserad på 1837 års karta.

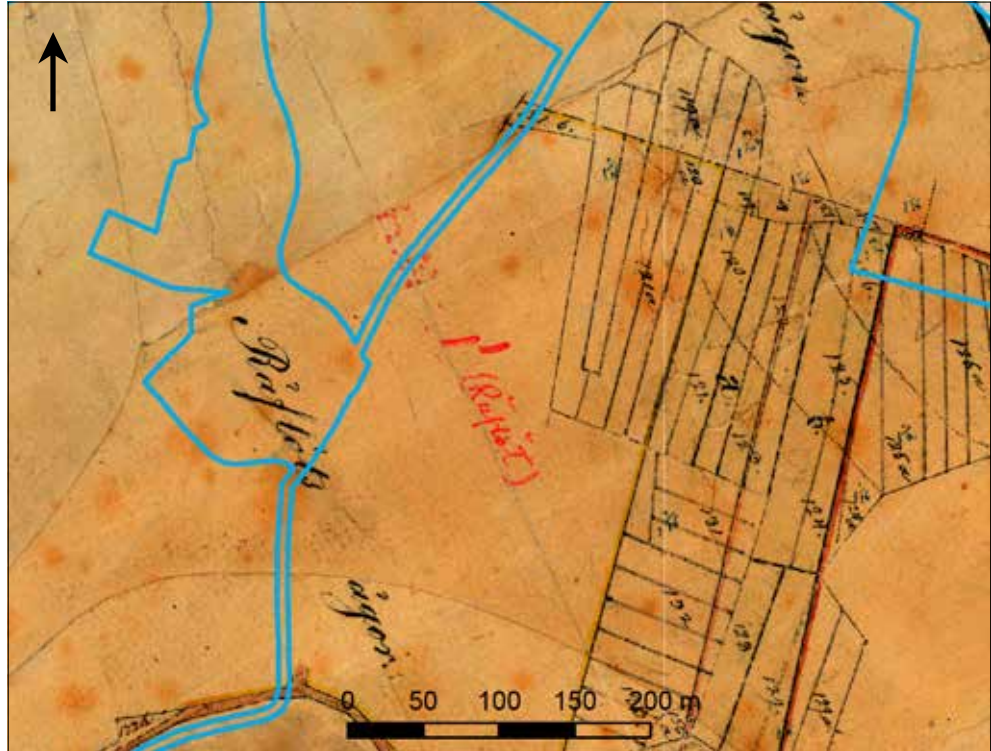
Figur 40. Rävlot markerat på karta från 1750 (LMA 01-yth-26). Utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:5 000.

Figur 41. Rävlot markerat på stor-skifteskarta från 1778 (LMA 01-yth-32). Utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:5 000.

Figur 44. Rävflöt markerat på karta över laga skifte, storskifte och ägo-utbyte från 1846 (LMA 01-yth-71). Utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:5 000.

Figur 45. Rävflöts gårdsläge och byggnader markerade på härads-ekonomiska kartan från tidigt 1900-tal (RAK J112-75-22, blad Södertelge). Utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:5 000.

Gården Björnfoten

Gården Björnfoten är belägen nedanför ett skogklätt bergsparti med jordbruksmark åt söder. Dagens huvudbyggnad är en gulputsad klassicistisk byggnad från 1920- eller 1930-talet (figur 46).

Enligt den arkeologiska utredningen etapp 1 har Björnfoten ett stort kulturhistoriskt värde och den antikvariska bedömningen *bevakningsobjekt* föreslogs (Sabel 2017:29).

Gården nämns första gången i de historiska källorna 1553 som *Biörnefots torp* (Källström 2016:270). Björnfoten finns belagd i det historiska kartmaterialet från 1721 och framåt. På 1721 års ägomätning av Björnfoten finns gårdens markslag och ägo gränser utritade (figur 47). På 1795 års storskifteskarta är endast huvudbyggnadens läge markerat (figur 48). På häradsekonomiska kartan från början av 1900-talet finns gårdens byggnader och trädgård tydligt markerade (figur 49).

Gården Björnfoten har registrerats i KMR som *bytomt/gårdstomt* L2023:1845 med stöd av det historiska kartmaterialet. I och med att gården är bebyggd är den inte varaktigt övergiven och uppfyller därmed inte kriterierna för fornlämning. Den har därför registrerats som *övrig kulturhistorisk lämning*. Utbredningen för lämningen är ungefärlig och baseras huvudsakligen på häradsekonomiska kartan eftersom 1721 års karta inte tillåter någon noggrann rektifiering.

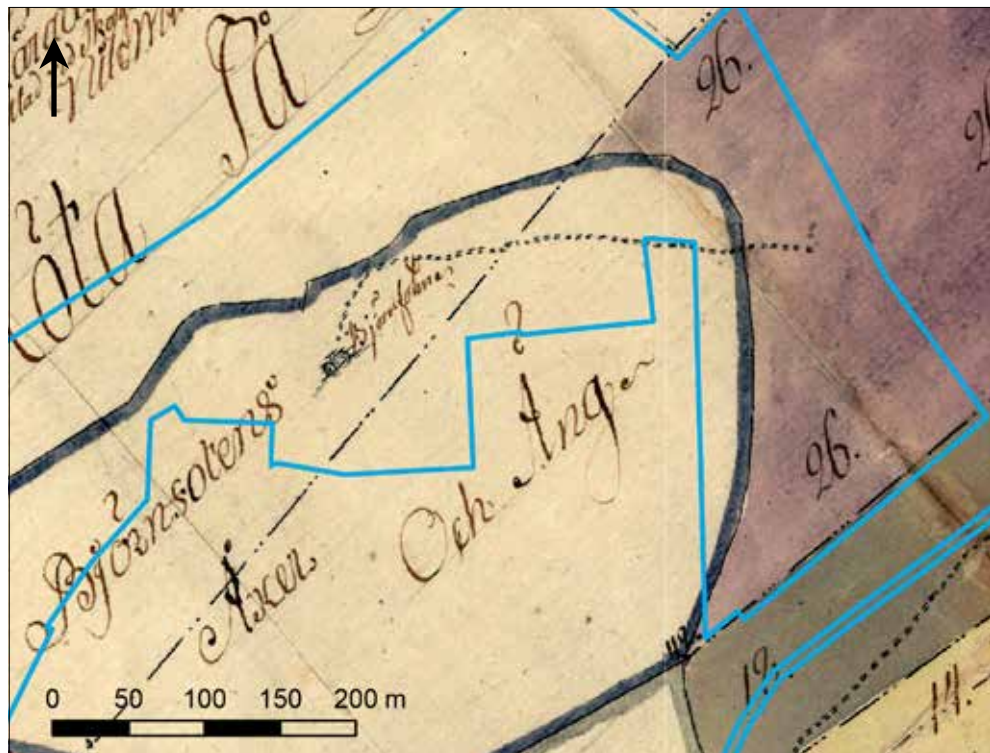
Figur 46. Gården Björnfoten. Foto Michael Schneider från söder.

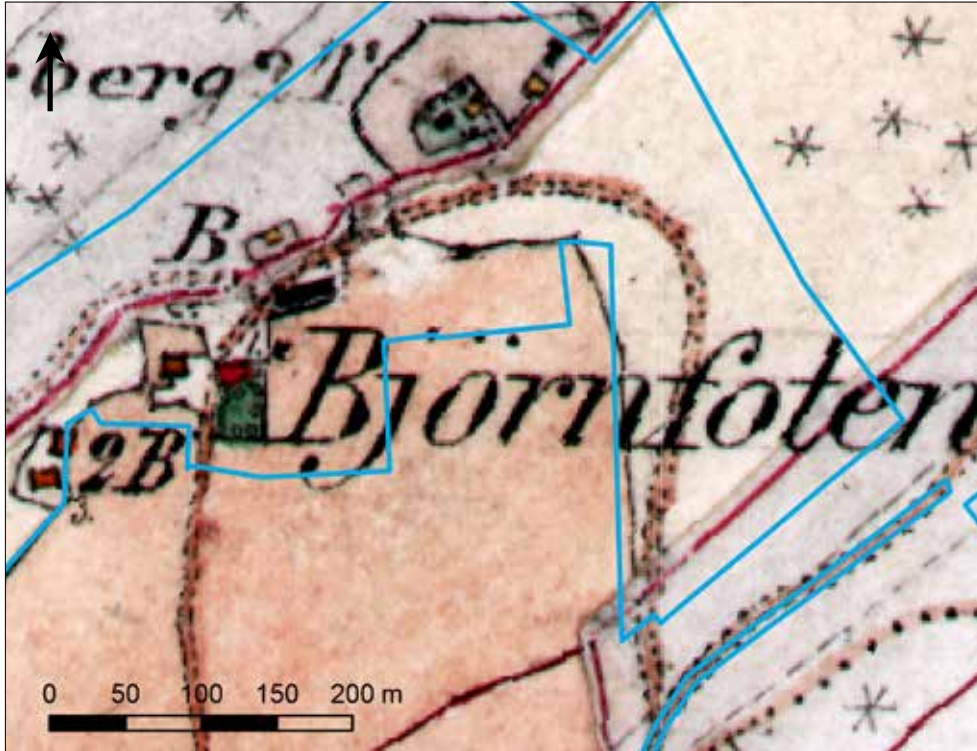

Figur 47. Björn-
fotens gårdsläge
med markslag och
ägogränser mar-
kade på karta från
1721 (LMA 01-yth-
15). Utrednings-
området markerat i
blått. Skala 1:5 000.

Figur 48. Björn-
foten markerad på
storskifteskarta
från 1795
(LMA 01-yth-40).
Utredningsområdet
markerat i blått.
Skala 1:5 000.

Figur 49. Björnfotens gårdsläge och byggnader markerade på hädsekonomiska kartan från tidigt 1900-tal (RAK J112-75-22, blad Södertelge). Utredningsområdet markerat i blått. Skala 1:5 000.

Utvärdering

Utredningen kunde genomföras enligt undersökningsplanen. Objekt 16 och 25 var på grund av tät skog och/eller brant terräng inte tillgängliga med grävmaskin. Det fanns beredskap för detta och objekten undersöktes istället för hand med provrutor. Även inom delar av objekt 8 och 13 kompletterades maskingrävda schakt med provrutor. Detta bedöms inte ha påverkat kvaliteten på undersökningen. Under en fältdag saknades tillgång till RTK-GPS, vilket påverkade precisionen i var schakten placerades inom objekt 10 och 24.

Endast en boplatslämning identifierades inom de elva undersökta boplatslägena. Detta är en relativt låg andel, men följer samma mönster som vid den tidigare utredningen etapp 2 (Magnusson 2022).

Referenser

KART- OCH ARKIVMATERIAL

Äldre kartmaterial

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)

Digitalt tillgängligt via Lantmäteriets tjänst Historiska kartor

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

Karta, LMA 01-yth-8

Ägomätning 1721, LMA 01-yth-15

Delning 1750, LMA 01-yth-26

Storskifte 1778, LMA 01-yth-32

Storskifte 1795, LMA 01-yth-40

Arealavmätning 1837, LMA 01-yth-67

Laga skifte, storskifte, ägoutbyte 1846, LMA 01-yth-71

Ägostyckning 1918, LMA 01-yth-112

Rikets allmänna kartverk (RAK)

Digitalt tillgängligt via Lantmäteriets tjänst Historiska kartor

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

Häradsekonomiska kartan, RAK J112-75-22, blad Södertelge

Ekonomiska kartan, RAK J133-10H4j59, blad Ytterenhörna

Övrigt arkivmaterial

Kulturmiljöregistret (KMR)

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Ortnamnsregistret i Uppsala (NAU)

<https://www4.isof.se/NAU-ortnamn/index.htm>

Riksarkivet, Digitala forskarsalen

<https://sok.riksarkivet.se/>

Folkräkningar (Sveriges befolkning) 1890–1910

LITTERATUR

Hermodsson, Ö. 2013. *Sandviksvägen*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 3013:81.

Källström, H. 2016. *Södermanland. Selebo och Öknebo härader. Tälje stad. Det medeltida Sverige 2:6*. Stockholm.

Länn, J. 1998. *Enhörnabygdens framväxt. Böndernas landskap och bebyggelse i forn tid*. Enhörna hembygdsförening.

Magnusson, R. 2022. *Boplatslägen vid Sandviksvägen, Södertälje*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2022:51.

Sabel, E. 2017. *Utredning vid Sandviksvägen*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2017:89.

Schnell, I. 1966. *Enhörna kommun. Södermanlands hembygdsförbunds sockenbeskrivningar för hembygdsundervisning 21*. Nyköping.

Tibblin, E. 2005. *Ytterenhörna och Överenhörna socknar. Inventering av kulturmiljöer i Södertälje kommun 4 (7)*. Södertälje kommun.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM22145
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-30354-2022, 2022-11-25
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202300257
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	18 april–2 maj 2023
<i>Personal:</i>	Lisa Hartzell (projektledare) Andreas Forsgren Henrik Runeson Michael Schneider Dante Ström (grävmaskinist)
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Södertälje
<i>Socken:</i>	Ytterenhörna
<i>Fastighet:</i>	Vinberga 2:6, Björnfoten 1:54 m.fl.
<i>Koordinater:</i>	N 6571345–6572820 / E 641205–643465
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Objekt	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar/Fynd
S200	10	33,465	0,6	F.d. åkermark. Undergrund av brun lera.	–
S210	10	29,647	0,45	F.d. åkermark. Undergrund av brun lera.	–
S218	10	29,317	0,45	F.d. åkermark. Undergrund av brun lera. En sten i Ö änden av schaktet.	–
S231	10	31,554	0,55	F.d. åkermark. Undergrund av ljusbrun sand.	–
S244	10	16,444	0,4	F.d. åkermark. Undergrund av ljusbrun sand. Schaktet utvidgades p.g.a. att en mörkfärgning framkom. Denna avfärdades dock.	–
S257	10	33,081	0,5	F.d. åkermark. Undergrund av brun lera. En mörkfärgning, ca 1 m i diam, påträffades centralt i schaktet men avfärdades. Ett ledningsrör korsade schaktet.	–
S269	10	19,873	0,45	F.d. åkermark. Undergrund av brun lera.	–
S280	10	25,046	0,5	F.d. åkermark. Undergrund av brun lera. Centralt i schaktet kom en gles rad av stenar i Ö-V riktning, troligen ett äldre dräneringsdike. Ingen mörkfärgning.	–
S294	10	29,125	0,5	F.d. åkermark. Undergrund av ljusbrun sand.	–
S328	24	18,73	0,1	Avverkad skogsmark. Undergrund av morän.	–
S334	24	20,982	0,15	Avverkad skogsmark. Undergrund av morän.	–
S346	24	16,304	0,1	Avverkad skogsmark. Undergrund av sandig morän. Enstaka obearbetad sandsten förekommer. Ett markfast block, >1 m.	–
S355	24	16,167	0,15	Avverkad skogsmark. Undergrund av sandig morän.	–
S367	9	6,529	0,3	Igenväxande f.d. åkermark. Undergrund av siltig sand.	–
S374	9	7,512	0,35	Igenväxande f.d. åkermark. Undergrund av siltig sand.	–
S382	8	9,031	0,2	Skogsmark. Undergrund av siltig sand.	–
S386	8	9,517	0,3	Skogsmark. Undergrund av siltig sand.	–
S390	8	10,922	0,25	Skogsmark. Undergrund av siltig lera.	–
S396	8	9,089	0,25	Skogsmark. Undergrund av siltig lera.	–
S400	8	3,506	0,2	Gles skogsmark. Undergrund av morän. Ett flertal större stenar, ca 0,30–0,50 m stora, troligen både naturliga och ditlagd odlingssten.	–
S405	18	14,114	0,1	Skogsmark. Undergrund av stenig morän.	–
S409	18	8,115	0,15	Skogsmark. Undergrund av morän.	–
S412	18	8,228	0,1	Skogsmark. Undergrund av stenig morän.	–
S427	18	6,882	0,15	Skogsmark. Undergrund av morän. En tillhuggen fyrkantig sten, ca 0,3 m stor, påträffades i schaktet. Härrör sannolikt från husgrunden L2022:868.	–
S431	18	5,35	0,2	Trädbevuxen hagmark. Undergrund av morän.	–
S435	18	12,082	0,3	F.d. åkermark. Undergrund av sandig morän med markfasta block. Tegel, glas och porslin i matjorden.	–
S448	18	11,098	0,45	F.d. åkermark. Undergrund av sandig silt. Centralt i schaktet framkom ett stråk med blandat stenmaterial, troligen ett äldre dräneringsdike. Rikligt med glas, porslin och plast i matjorden.	–
S452	18	12,721	0,3	F.d. åkermark. Undergrund av gul siltig sand. Fyra nedgrävningar påträffades, vilka alla innehöll glas, tegel, porslin och liknande. Recent material förekom också rikligt i matjorden.	–
S456	18	13,046	0,6	F.d. åkermark. Undergrund av sandig silt. Rikligt med tegel, plast, porslin och järn i matjorden. Djupast i Ö.	–
S460	18	11,676	0,3	F.d. åkermark. Undergrund av ljusbrun fin sand. Inslag av glas, porslin, järnskrot i ploglagret. Plogspår gick ner i undergrunden.	–
S464	14	19,209	0,35	Åkermark. Undergrund av gulbrun lera. Inslag av enstaka porslin och glas i ploglagret. Plogspår gick ner i undergrunden.	–
S468	14	15,51	0,6	Åkermark. Undergrund av ljusbrun lera. Ett äldre dike löpte tvärs över schaktet i Ö-V riktning. Schaktat till 0,6 m djup i diket, i övrigt 0,4 m. Glas, porslin och tegel i ploglagret.	–
S472	14	19,602	0,35	Åkermark. Undergrund av ljusbrun lera.	–
S476	15	11,278	0,1	Skogsmark. Undergrund av morän.	–

Schakt	Objekt	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning	Anläggningar/Fynd
S480	15	12,078	0,15	Skogsmark. Undergrund av stenig morän.	–
S494	15	6,609	0,2	Skogsmark. Undergrund av morän.	–
S498	15	9,006	0,1	Skogsmark. Undergrund av morän med inslag av silt.	–
S502	15	6,581	0,3	Skogsmark. Undergrund av morän.	–
S506	15	6,114	0,1	Skogsmark. Undergrund av siltig morän.	–
S510	15	12,65	0,25	Skogsmark. Undergrund av grusig silt.	–
S516	15	5,943	0,3	Skogsmark. Undergrund av morän med markfasta block. Modernt tegel påträffades ytligt.	–
S520	12	13,906	0,1	Skogsmark. Undergrund av fin sandig morän. Enstaka naturlig kvarts.	–
S524	12	10,455	0,2	Skogsmark. Undergrund av stenig morän.	–
S528	12	6,851	0,15	Skogsmark. Undergrund av morän.	–
S532	12	21,371	0,1	Skogsmark. Undergrund av fin rödbrun sandig morän. Enstaka obearbetad kvarts.	–
S536	12	14,44	0,1	Skogsmark. Undergrund av fin rödbrun sandig morän.	–
S540	14	22,055	0,45	Åkermark. Undergrund av ljusbrun lera.	–
S544	14	21,914	0,35	Åkermark. Undergrund av ljusbrun lera. Järn, tegel, porslin m.m. i ploglagret.	–
S548	14	18,793	0,35	Åkermark. Undergrund av ljusbrun lera. Relativt mycket småsten. Inslag av glas, porslin, tegel, järnskrot.	–
S552	14	21,581	0,35	Åkermark. Undergrund av ljusbrun lera. Inslag av glas, porslin, tegel. Centralt, tvärs över schaktet i Ö-V riktning, löper ett ca 1,5 m brett dike.	–
S562	14	19,319	0,35	F.d. åkermark. Undergrund av siltig lera. Schaktet utvidgades i höjd med det påträffade stolphålet.	Stolphål A556
S570	14	15,297	0,45	F.d. åkermark. Undergrund av siltig lera.	–
S574	13	15,262	0,4	Skogsbevuxen f.d. åkermark. Undergrund av fin ljus sand. Plogspår i botten av schaktet.	–
S584	13	12,009	0,4	F.d. åkermark. Undergrund av ljusbrun lera. Enstaka bitar glas, porslin, ben och tegel i ploglagret.	–
S589	13	19,954	0,4	F.d. åkermark. Undergrund av siltig lera. Krökt schakt p.g.a. äppelträd strax intill. Enstaka porslin, glas m.m. i matjorden.	–
S606	L2022:870	5,474	0,1	Avverkad skogsmark. Undergrund av morän. Schakt inom del av stensättning L2022:870.	Stensättning L2022:870

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anläggning	Typ	Schakt	Bredd (m)	Längd (m)	Höjd/Djup (m)	Beskrivning
A309	Jordkällare	–	9	12	1,5	Ihoprasad jordkällare, bestående av 0,4–1,0 m stora naturstenar i en halvcirkelform med öppning åt Ö. Runt om finns en ca 1,5 m bred jordvall. I mitten har stenarna rasat ner. Enstaka tegelstenar av äldre typ.
A556	Stolphål	562	0,35	0,35	0,18	Stenskott stolphål med fyllning av grå siltig lera. Rund form i plan, rundad botten. Undersökt till 50%.
A578	Gränsmärke	–	1,5	6,5	0,25	Avlång stensamling i N–S riktning av ca 0,3–0,7 m stora stenar. Belägen ca 3 m Ö om befintlig fastighetsgräns. Ca 5 m N om stensamlingen finns en upprättstående, rödmarkerad sten, ca 0,4 m hög.
A596	Grav	606	3,5	3,5	0,35	Rund stensättning L2022:870, delvis framrensad. Gles kantkedja av 0,45–0,70 m stora stenar. Ca 0,05 m tjockt sandlager, därunder en gles stenpackning i Ö och centrala delen, 0,10–0,25 m stora stenar. I botten morän. Inget synligt brandlager eller fynd. Stubbe centralt i anläggningen. Belägen på litet höjdläge i terrängen.
A623	Hägnad	–	0,8	150	0,6	Kallmurad stenmur bestående av ca 0,15–0,60 m stora stenar. Övermossad. Följer fastighetsgräns.

Bilaga 3. Ruttabel

Ruta	Objekt	Djup (m)	Beskrivning
G615	8	0,2	Stenar, 0,08–0,40 m stora, förekom i rutan. En form av förslagat material påträffades. Undergrund av siltig sand. Mycket rötter.
G619	8	0,25	Mycket rötter, enstaka stenar i knytnävsstorlek. Undergrund av siltig sand.
G628	25	0,1	En markfast sten, ca 0,2 m stor. Mycket rötter. Undergrund av fin sand.
G632	25	0,1	I svag sluttning mot norr. Mycket rötter. Undergrund av fin sand.
G636	25	0,1	I flack nedre utplanande del av nordsluttning. Mycket rötter. Undergrund av fin sand.
G640	25	0,08	Undergrund av grusig sand.
G644	25	0,1	I flack nedre utplanande del av nordsluttning. Mycket rötter. Undergrund av fin sand.
G648	25	0,1	Undergrund av grusig sand.
G652	25	0,1	Undergrund av sand.
G656	25	0,1	På flack yta i slutet av nordsluttning. Mycket rötter. Undergrund av fin sand.
G660	25	0,1	Grop efter rötter i rutans S del. Undergrund av sand.
G664	25	0,1	I nedre delen av nordsluttning. Mycket rötter. Undergrund av sand.
G668	16	0,25	Djup 0,10–0,25 m. Mycket rötter och inslag av stenar, upp till 0,15 m. Undergrund av sand.
G672	16	0,12	Stort inslag av sten, 0,05–0,10 m stora. Obearbetad kvarts förekommer i rutan. Undergrund av grusig morän.
G677	16	0,15	Tegel påträffades. Små stycken röd sandsten förekom i rutan. Enstaka markfasta stenar. Undergrund av siltig sand.
G681	16	0,15	Mycket rötter. Stenar upp till 0,15 m stora. Undergrund av sandig morän.
G694	16	0,12	Enstaka stenar, 0,05–0,35 m stora. Små stycken av röd sandsten förekom i rutan. Undergrund av siltig sand.
G698	16	0,2	Djup 0,10–0,20 m. Mycket rötter. Stenar upp till 0,25 m stora. Undergrund av sandig morän.
G724	16	0,25	Djup 0,20–0,25 m. Mycket rötter. Undergrund av stenig morän. Stenar upp till 0,35 m stora.
G728	16	0,15	Stort inslag av sten, 0,05–0,25 m stora. Undergrund av sandig morän.
G732	16	0,1	Stort inslag av sten, ca 0,05–0,30 m stora. Undergrund av sandig morän.
G736	16	0,2	Mycket rötter. Undergrund av stenig morän. Stenar upp till 0,18 m stora.
G749	13	0,15	Undergrund av siltig sand.
G753	13	0,25	Vegetationslager 0,05 m, som följdes av humös sandig silt 0,10 m. Undergrund av ljusbrun sand. Grävenheten grävdes 0,10 m ner i sanden. Mycket rötter.
G757	13	0,2	Inslag av enstaka stenar, ca 0,05–0,15 m stora. Undergrund av siltig sand.
G768	13	0,4	Vegetationslager 0,05 m, som följdes av humös sandig silt 0,30 m. Undergrund av ljusbrun sand. Grävenheten grävdes 0,05 m ner i sanden. Väldigt mycket rötter. I grävenhetens NO del fanns en stor flat sten som täckte halva grävenheten.